

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ, ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ,
ΠΜΣ: ΕΝΕΡΓΕΙΑ, ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ, ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.**

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της ΜΕΡΚΟΥΡΙΑΣ ΛΑΖ. ΠΡΑΧΑΛΗ
(ΑΜ: ΜΕΔ14028)**

**«ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΚΑΙ
ΚΑΝΟΝΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ Ε.Ε.»**

ΑΘΗΝΑ, 20 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2015

Η κάτωθι υπογράφουσα, **Μερκουρία Πραχάλη του Λαζάρου (ΑΜ ΜΕΔ 14028)**, βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Η ΥΠΟΓΡΑΦΟΥΣΑ

ΜΕΡΚΟΥΡΙΑ ΠΡΑΧΑΛΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΜΣ: ΕΝΕΡΓΕΙΑ, ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ, ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

**«ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΚΑΙ
ΚΑΝΟΝΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ Ε.Ε.»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της ΜΕΡΚΟΥΡΙΑΣ ΛΑΖ. ΠΡΑΧΑΛΗ
(ΑΜ: ΜΕΔ14028)

ΑΘΗΝΑ, 20 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2015

© 2015 – All rights reserved

Ευχαριστήριο σημείωμα

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, **κ. Νικόλαο Ε. Φαραντούρη**, Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος ΔΕΣ του Πανεπιστημίου Πειραιώς και κάτοχο της Ευρωπαϊκής Έδρας Jean Monnet (Jean Monnet Chair on EU Law & Policies), **καθώς επίσης και τον κ. Βασίλειο Σ. Καραγιάννη**, Διδάκτορα Νομικής του Ελεύθερου Πανεπιστημίου των Βρυξελλών (ULB), τόσο για τη βοήθεια όσο και για την καθοδήγησή που μου προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής μου εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας στην Ευρώπη δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί. Η πορεία προς τη δημιουργία μιας ενεργειακής ένωσης σύμφωνα με τους ενωσιακούς κανόνες ανταγωνισμού έχει να αντιμετωπίσει πολλά εμπόδια, όπως τον υψηλό βαθμό συγκέντρωσης που παρατηρείται στην ενεργειακή αγορά, τους συμμετέχοντες στην αγορά που ως επί το πλείστον τυγχάνουν καθετοποιημένες επιχειρήσεις και τις στρεβλώσεις που παρατηρούνται στον ανταγωνισμό. Στην προσπάθεια της Ε.Ε. να διαμορφώσει ένα κοινό ευρωπαϊκό και εθνικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας, η στάθμιση των συγκρουόμενων επιταγών και των επιχειρηματικών συμφερόντων υπήρξε αναπόφευκτη¹.

Έτσι, η απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας, η οποία βρίσκεται σε εξέλιξη με την υιοθέτηση των τριών ενεργειακών πακέτων και την εφαρμογή των ενωσιακών κανόνων ανταγωνισμού, προσκρούει στη σύναψη των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων, που παραδοσιακά χρησιμοποιήθηκαν στην ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας και ειδικότερα τόσο στις αγορές προηγούμενων σταδίων, όπου επικρατούσαν οι ιστορικοί πάροχοι που έθεταν εμπόδια στην είσοδο νέων παικτών, όσο και στις αγορές επόμενων σταδίων, όπου οι καταναλωτές δεν είχαν τη δυνατότητα να είναι ευέλικτοι ως προς την επιλογή του προμηθευτή².

Ωστόσο, οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις έχουν συχνά αμφιλεγόμενες συνέπειες στον ανταγωνισμό, στις επενδύσεις και στα οφέλη των καταναλωτών, ενώ αποτέλεσαν ένα ανυπέρβλητο εμπόδιο στην είσοδο νέων παικτών στην αγορά ενέργειας. Έτσι, το χαρτοφυλάκιο των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων και ο έλεγχος της καταχρηστικότητας ή μη των διαλαμβανόμενων σε αυτές συμβατικών ρητρών δυνάμει των τριών ενεργειακών δεσμών αλλά και των θεμελιωδών διατάξεων των άρθρων 101 και 102 της ΣΛΕΕ, αποτέλεσαν προτεραιότητα για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει κατά καιρούς τοποθετηθεί επισημαίνοντας τις αυστηρές προϋποθέσεις υπό τις οποίες τίθεται η αξιολόγηση της νομιμότητας τέτοιων ρητρών σε κρίσιμες αποφάσεις που έχει εκδώσει, όπου και προέβη στην ανάλυση και ερμηνεία των διατάξεων περί ανταγωνισμού και στη συσχέτισή τους με την εν λόγω

¹ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», *Ενέργεια και Δίκαιο*, Τεύχος 16/2011, 1) Γενικά, σελ. 28.

² Θεόδωρος Γαλάνης, «Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντι-ανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας», *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, 1. Η στεγανοποίηση της αγοράς εξαιτίας της σύναψης μακροχρόνιων συμβάσεων, σελ. 126.

θεματική. Μία τέτοια απόφαση σταθμός αποτελεί η απόφαση Distrigas (2007), οι προκλήσεις όμως συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Κριτήρια για την εξέταση της συμβατότητας των εν λόγω συμβατικών ρητρών, κυρίως δε της ρήτρας “take or pay” (ToP), η οποία αναλύεται κατωτέρω και εγείρει νομικές προκλήσεις, με την απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, αποτελούν μεταξύ άλλων, η διάρκεια των επίδικων συμβάσεων, η θέση του προμηθευτή στη σχετική αγορά και το συνολικό του μερίδιο σε συνδυασμό με τη δομή της σχετικής αγοράς (relevant market) κ.ο.κ.³

Σε κάθε περίπτωση, αν και οι επιπτώσεις της σύναψης μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων στον ανταγωνισμό στην ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας είναι αβέβαιες, εν τούτοις οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις εξυπηρετούν την ανάγκη του ενεργειακού εφοδιασμού και εκτός από τα αρνητικά στοιχεία τους επιφυλάσσουν και πολλαπλά οφέλη για τα συμβαλλόμενα μέρη και ιδίως για τους καταναλωτές. Όμως, παρά τον στόχο της δημιουργίας μιας ανταγωνιστικής εσωτερικής αγοράς ενέργειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επέδειξε για αρκετό καιρό μια στάση «ανοχής» απέναντι στις συμβάσεις αυτές, μη υιοθετώντας κανένα αποφασιστικό μέτρο για τον περιορισμό τους. Ποιο είναι τελικά το αληθινό δίλημμα;

³ www.energypress.gr, «Ρήτρες «Take or Pay (TOP)» σε συμβάσεις πώλησης φυσικού αερίου: Νομικές παράμετροι της προβληματικής», 25.11.2014.

ABSTRACT

The liberalization of the energy market in Europe is not yet complete. The road towards the creation of an energy union in line with EU competition rules has to face many obstacles, including the high degree of concentration that is observed in the energy market, the vertically integrated market players and the distortions that occur in competition. The balance of the conflicting requirements and business interests was inevitable during the effort of the EU to install a common European and national framework for the creation of a European energy market⁴.

As a result, the liberalization of the natural gas and electricity market, which is still in progress with the adoption of the three energy packages and the application of the EU competition policy, is opposed to long-term energy contracts, which traditionally has been used in the European energy market. More specifically these contracts ruled the upstream market, where the well-known concentrated energy providers refused the access to the new players, as well as the downstream market, where the consumers did not have the flexibility to choose their provider⁵.

However, long-term energy contracts have often ambiguous effects on competition, investments and consumer benefits and more often turn out to be an insurmountable barrier to grant a Third Party Access to the energy market. As a result, the portfolio of the long-term energy contracts and the unfairness control of their clauses due to the three energy packages and the fundamental provisions of Articles 101 and 102 TFEU, constitute a priority for the European Commission and the national competition authorities.

The European Commission has occasionally defined the strict conditions under which the legal assessment of such clauses shall take place in critical decisions issued in law cases, where the Commission proceeded to the analysis and interpretation of the provisions on its competition policy and their relation to long-term energy contracts. One such decision concerns *Distrigaz* (2007), but challenges still exist today. Some of the criteria used for the legal assessment due to the liberalization of the energy market of the existing in the long-term energy contracts clauses, and in particular the ToP clause, where the real challenge is, are, among others, the duration of the

⁴ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, 1) Γενικά, σελ. 28.

⁵ Θεόδωρος Γαλάνης, «Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντι-ανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας», Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, 1. Η στεγανοποίηση της αγοράς εξαιτίας της σύναψης μακροχρόνιων συμβάσεων, σελ. 126.

agreements, the position of the supplier in the relevant market and his total share combined with the structure of the relevant market (relevant market) etc ..⁶

In any case, although the implications of the long-term energy contracts to the EU competition policy are ambiguous, they still serve the need of energy supply and beside their negatives, also have multiple benefits for the contracting parties and especially for the consumers. But despite the objective of the EU to create a competitive energy market, the European Commission showed for a long period of time tolerance towards such LTC agreements, by not adopting any decisive measures for their restriction. What is the actual “antitrust” dilemma?

⁶ www.energypress.gr, «Ρήτρες «Take or Pay (TOP)» σε συμβάσεις πώλησης φυσικού αερίου: Νομικές παράμετροι της προβληματικής», 25.11.2014.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT	7
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
2. ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΕΝΩΣΗ.....	12
3. ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ (LTC).....	13
3.1. ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ-ΑΝΤΙΦΑΣΕΙΣ	15
3.2. ΕΙΔΗ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ.....	19
3.3. ΕΜΠΟΔΙΑ ΕΙΣΟΔΟΥ ΚΑΙ THIRD PARTY ACCESS (TPA)	20
3.4. Η ΡΗΤΡΑ «TAKE OR PAY» (ToP)	24
3.5. LONG- TERM UPSTREAM COMMODITY CONTRACTS	26
3.6. LONG- TERM DOWNSTREAM SUPPLY CONTRACTS	29
3.7. ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑ ΣΥΜΒΑΤΙΚΩΝ ΡΗΤΡΩΝ (LTC) ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΕΝΩΣΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ	31
4. ΚΑΝΟΝΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΕ	34
4.1. ΤΟΜΕΑΚΟ (ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ) ΔΙΚΑΙΟ:ΟΔΗΓΙΕΣ&ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ.....	34
4.2. ΤΑ ΑΡΘΡΑ 101 ΚΑΙ 102 ΤΗΣ ΣΛΕΕ.....	35
4.3. ΚΑΤΑΧΡΗΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ	37
5. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ	40
6. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΛΕΓΧΟΥ ΔΥΟ ΤΑΧΥΤΗΤΩΝ.....	41
Α. ΜΕΡΙΔΙΑ ΑΓΟΡΑΣ.....	42
Β. ΣΤΑΘΜΙΣΗ ΑΝΤΙ-ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΩΝ ΠΤΥΧΩΝ-ΚΕΡΔΩΝ	43
6.1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΤΑΧΥΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΕΕ.....	44
7. ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΛΗΜΜΑ: ΥΠΕΡ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ..	45
8. ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....	50
8.1. Η ΥΠΟΘΕΣΗ DITRIGAZ (2007).....	53
8.2. GAZPROM: Η ΝΕΑ ΠΡΟΚΛΗΣΗ	55
9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	58
10. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ.....	61

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα μελέτη αφού γίνει μια συνοπτική αναφορά στην προσπάθεια της ΕΕ να δημιουργήσει μια απελευθερωμένη εσωτερική ενεργειακή αγορά, θα εξεταστεί μια παραδοσιακή πρακτική στον ενεργειακό κλάδο στην Ευρώπη, ήτοι η σύναψη μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων μεταξύ των αντισυμβαλλομένων τόσο σε αγορές προηγούμενων σταδίων όσο και σε αγορές επόμενων σταδίων. Συγκεκριμένα θα ερευνηθεί η προέλευση των εν λόγω συμβάσεων, τα είδη αυτών και θα τεθούν υπόψη οι σκοποί που εξυπηρετούν και οι οποίοι υπαγόρευσαν την μακροχρόνια και παραδοσιακή εφαρμογή τους στον ενεργειακό κλάδο.

Ειδικότερα, θα εξεταστεί το κατά πόσο οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις αντίκεινται στις ευρωπαϊκές επιταγές απελευθέρωσης της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, όπως η αξίωση εισόδου νέων παικτών στην αγορά (third party access -TPA) ή καταστρατηγούν την αντιμονοπωλιακή πολιτική της ΕΕ λόγω των καταχρηστικών συμβατικών όρων που αυτές περιέχουν, με κυρίαρχη την εφαρμογή της ρήτρας take or pay (TOP).

Εν συνεχεία, θα ακολουθήσει αναφορά στους κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ, δηλαδή στις Οδηγίες και τους Κανονισμούς που οδηγούν στη σταδιακή απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας στην Ευρώπη αλλά και στις κυριότερες διατάξεις της ΣΛΕΕ, ήτοι στα άρθρα 101 και 102, που αφορούν σε αθέμιτες συμπράξεις και επιχειρηματικές πρακτικές, αλλά και στην κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης των επιχειρήσεων στον ενεργειακό κλάδο. Η συμβατότητα των συνομολογούμενων ρητρών στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις θα αξιολογηθεί με βάση τους ανωτέρω κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ, λαμβανομένων υπόψη και πρόσθετων κριτηρίων. Ειδικότερα, θα αναλυθεί μια μεθοδολογία ελέγχου και αξιολόγησης της καταχρηστικότητας των συμβατικών ρητρών και της συμβατότητας των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων με τους κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ, στηριζόμενη στα μερίδια αγοράς και στην αντιστάθμιση των αντανταγωνιστικών συνεπειών.

Τέλος, θα παρατεθούν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της σύναψης μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων με έμφαση στις αντιφάσεις που προκαλούν αναφορικά με το αν συμβαδίζουν με την αντιμονοπωλιακή πολιτική της ΕΕ. Παράλληλα, θα γίνει μνεία κρίσιμων επί της προβληματικής νομολογιακών αποφάσεων με ειδικότερη αναφορά στην απόφαση-σταθμό *Distrigaz* (2007) αλλά και στη νέα πρόκληση της ΕΕ που αφορά στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις παραδοσιακών παρόχων ενέργειας και συγκεκριμένα της ρωσικής *Gazprom*.

2. ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η πολιτική της ενέργειας της ΕΕ κωδικοποιείται στο άρθρο 4 της ΣΛΕΕ και την εντάσσει στις συντρέχουσες αρμοδιότητες της ΕΕ. Στόχος είναι η δημιουργία μιας εσωτερικής αγοράς ενέργειας. Η πορεία προς μια ενεργειακή Ένωση βασίζεται στους τρεις από μακρού καθορισμένους στόχους της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ: ασφάλεια του εφοδιασμού, βιωσιμότητα και ανταγωνιστικότητα. Για την επίτευξη αυτών των στόχων, η Ένωση επικεντρώνεται σε παραμέτρους, όπως η ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού, η αλληλεγγύη και η εμπιστοσύνη, η εσωτερική αγορά ενέργειας, η έρευνα, η καινοτομία και η ανταγωνιστικότητα⁷.

Στα πλαίσια αυτά, η Επιτροπή προώθησε τη σταδιακή απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας υιοθετώντας τρεις δέσμες μέτρων κατά τα χρονικά διαστήματα 1996-1998, 2003 και 2009 αντίστοιχα διά νομοθετικών πακέτων, χρησιμοποιώντας παράλληλα για τον «έλεγχο» της αγοράς και μέχρι την πλήρη εφαρμογή των οικείων μέτρων, τους θεμελιώδεις κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ, ήτοι τις διατάξεις των άρθρων 101 και 102 της ΣΛΕΕ. Το ενδιαφέρον της Επιτροπής επικεντρώθηκε κυρίως στη νομοθετική συστηματοποίηση των αγορών φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας, και λιγότερο της εσωτερικής αγοράς πετρελαίου, λόγω των ιδιοτυπιών που παρουσιάζει η συγκεκριμένη αγορά, όπως η χαμηλή εξάρτησή της από την ύπαρξη υποδομών για τη μεταφορά του ενεργειακού αγαθού. Επίσης, η προσέγγιση των δύο αγορών (φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας) από την Επιτροπή ως προς την υιοθέτηση των οικείων νομοθετικών μέτρων για την απελευθέρωσή τους υπήρξε πανομοιότυπη ιδίως λόγω των ομοιοτήτων που αυτές παρουσιάζουν. Ωστόσο οι διαφορές των δύο αγορών παραμένουν ουσιώδεις. Ειδικότερα, η ηλεκτρική ενέργεια παράγεται σε πολλά διαφορετικά σημεία εντός της Ένωσης, άρα οι προμηθευτές είναι ποικίλοι και κυρίως «εγχώριοι», ενώ και το δίκτυο παραγωγής της υπήρξε αρκετά ανεπτυγμένο, παρόλο που το πρόβλημα της αποθήκευσής της παραμένει κρίσιμο. Αντίθετα το φυσικό αέριο παράγεται σε ορισμένες μόνο περιοχές, ευρισκόμενες σε τρίτες χώρες με αποτέλεσμα οι προμηθευτές να είναι εξωτερικοί της Ένωσης με σαφή προτίμηση στην υιοθέτηση και εφαρμογή μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων. Συνεπώς, στη συστηματοποίηση της αγοράς φυσικού αερίου σημαντικό ρόλο λαμβά-

⁷ Θεόδωρος Γαλάνης, «Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντι-ανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας», Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, Ι. Εισαγωγή, σελ. 115.

νει και η πολιτική προσέγγιση του συγκεκριμένου ενεργειακού αγαθού μεταξύ των εμπλεκόμενων χωρών (προμηθευτών-καταναλωτών)⁸.

Εν τούτοις παρά τη σταδιακή απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, η αγορά εμφανίζει υψηλό βαθμό συγκέντρωσης, καθώς οι ιστορικοί πάροχοι, ήτοι καθετοποιημένες κρατικές επιχειρήσεις, εξακολουθούν να κατέχουν δεσπόζουσα θέση στις σχετικές αγορές, λόγω της ευρείας πελατειακής τους βάσης, των σημαντικών υποδομών τους και της εμπορικής τους φήμης. Ωστόσο, τα παραπάνω πλεονεκτήματα σε συνδυασμό με το υψηλό κόστος των επενδύσεων και το γεγονός ότι η βιομηχανία ενέργειας απαιτεί υψηλής εντάσεως κεφάλαια δυσχεραίνει τη διαφάνεια στην εσωτερική αγορά ενέργειας και ενισχύει τις αντιανταγωνιστικές συμπεριφορές των καθετοποιημένων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται παραδοσιακά στον κλάδο, παρεμποδίζοντας την είσοδο νέων παικτών στην αγορά και καταστρατηγώντας τις ευρωπαϊκές επιταγές της ΕΕ περί απελευθέρωσης⁹.

Σημαντικός αναχαιτιστικός παράγοντας λοιπόν στη σταδιακή απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας (ηλεκτρικής ενέργειας και κυρίως φυσικού αερίου) στην Ευρώπη είναι η σύναψη μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων που οδηγούν στη στεγανοποίηση της αγοράς, τόσο στις αγορές προηγούμενων σταδίων (upstream markets) όσο και στις αγορές επόμενων σταδίων (downstream markets).

3. ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ (LTC)

Οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις προμήθειας ενεργειακών προϊόντων (Long-Term Contracts) είναι διμερείς αμοτεροβαρείς συμβάσεις που εφαρμόζονται κατά μήκος της ενεργειακής αλυσίδας και συνάπτονται μεταξύ ενός πωλητή και αγοραστή σε αντίθεση με τα ισχύοντα στη χονδρική αγορά ενέργειας, ενώ λειτουργούν και ως συμπλήρωμα στη spot-αγορά ενέργειας, επιφέροντας πολλαπλά οφέλη στα συμβαλλόμενα μέρη. Το κύριο χαρακτηριστικό των εν λόγω συμβάσεων συνίσταται στον επιμερισμό του κινδύνου μεταβολής των τιμών και της ποσότητας μεταξύ των μερών μακροπρόθεσμα. Εκτός από τη διάρκεια ισχύος των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων, οι ρήτρες που συνομολογούνται σε αυτές ρυθμίζουν και άλλες παραμέτρους ευέλικτα για τα συμβαλλόμενα μέρη, εξυπηρετώντας τον μακροχρόνιο

⁸ Kim Talus, "Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law", Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Introduction, I.2. EU Energy Law: Differences in Natural Gas and Electricity, p. 4-6.

⁹ Θεόδωρος Γαλάνης, «Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντι-ανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας», Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, I. Εισαγωγή, σελ. 116-118.

σχεδιασμό των επενδυτών, όπως τους περιορισμούς στη χρήση, τα δικαιώματα των μερών περί αναδιαπραγμάτευσης των σχετικών όρων, την ποσότητα και την τιμή¹⁰.

Μία εκ των πλέον διαδεδομένων συμβατικών ρητρών που απαντώνται στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις είναι η ρήτρα «Take or Pay» (ToP), σύμφωνα με την οποία ο αγοραστής είναι υποχρεωμένος είτε να παραλάβει και να καταβάλλει το τίμημα αντιστοίχως για μία ήδη προσυμφωνηθείσα ελάχιστη ποσότητα φυσικού αερίου κατά τη διάρκεια ενός έτους, είτε σε περίπτωση που δεν παραλάβει την ποσότητα αυτή, να καταβάλλει τη διαφορά του τιμήματος μεταξύ της προσυμφωνηθείσας ποσότητας φυσικού αερίου και αυτής που πραγματικά παρελήφθη. Παράλληλα ωστόσο και ο πωλητής αναλαμβάνει την υποχρέωση να εξασφαλίσει την επάρκεια της προκαθορισμένης συμβασιοποιημένης ποσότητας φυσικού αερίου, ώστε αυτή να είναι διαθέσιμη προς τον αγοραστή. Ωστόσο η ακριβής νομική φύση (χαρακτήρας συμβατικής ποινής ή μάλλον αποζημιωτικής ρήτρας κλπ.) των ρητρών αυτών είναι αβέβαιη. Σε κάθε περίπτωση πάντως, η συμβατότητα των ρητρών take or pay εξετάζεται τόσο υπό το πρίσμα του τομεακού (ενεργειακού) δικαίου, ήτοι των αντίστοιχων Οδηγιών, όσο και υπό το πρίσμα των κανόνων ανταγωνισμού της Ε.Ε., οι οποίοι περιλαμβάνονται στα άρθρα 101 και 102 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ)¹¹.

Οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις ανέκαθεν παρείχαν στον προμηθευτή τη δυνατότητα να εξασφαλίσει μακροπρόθεσμα εγγυημένα έσοδα τα οποία μπορούσε στη συνέχεια να επανεπενδύσει στη χρηματοδότηση της έρευνας, εκμετάλλευσης, παραγωγής και μεταφοράς των ενεργειακών αγαθών στον πελάτη-καταναλωτή, αποκομίζοντας πολλαπλά οφέλη και ελαχιστοποιώντας τα κόστη. Παράλληλα, δυνάμει των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων εξασφαλίζονται σταθερές συνεργασίες μεταξύ προμηθευτών-πελατών και μάλιστα με ελάχιστα κόστη συναλλαγών, καθώς δεν παρίσταται η ανάγκη συνεχών και συχνών διαπραγματεύσεων των όρων που ισχύουν μακροπρόθεσμα. Από την πλευρά δε των πελατών-αγοραστών, επιτυγχάνεται η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού, όπως επίσης και η νομική τους προστασία από τη θέσπιση σταθερών τιμών που δεν επηρεάζονται είτε από μεταβολές της ζήτησης είτε από διακυμάνσεις και πολιτικές αλλαγές κ.ο.κ.¹²

¹⁰ Henrik K. Thorrud, «EU Competition Law and Long Term Energy Supply Contracts», Published in www.scribd.com on 22.02.2012, p. 1-2.

¹¹ www.energypress.gr, «Ρήτρες «Take or Pay (TOP)» σε συμβάσεις πώλησης φυσικού αερίου: Νομικές παράμετροι της προβληματικής», 25.11.2014.

¹² Henrik K. Thorrud, «EU Competition Law and Long Term Energy Supply Contracts», Published in www.scribd.com on 22.02.2012, p. 2.

Ωστόσο, οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις θα πρέπει να εξεταστούν και υπό το πρίσμα της προοπτικής της απελευθέρωσης της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, την οποία θεσπίζει η Ε.Ε., ενώ και οι συμβατικές ρήτρες που εμπεριέχονται σε αυτές θα πρέπει να αξιολογηθούν σε συνάρτηση με το δίκαιο ανταγωνισμού της Ε.Ε., καθώς είναι αβέβαιο το κατά πόσο οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις συμβαδίζουν με το ενωσιακό δίκαιο ανταγωνισμού. Στα πλαίσια της αντιμονοπωλιακής έρευνας που διεξάγει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προκειμένου να εξαλείψει τις στρεβλώσεις που παρατηρούνται στον ανταγωνισμό στην ευρωπαϊκή ενεργειακή αγορά, ελέγχεται και η καταχρηστικότητα της πλειονότητας των συμβατικών ρητρών που εμπεριέχονται και συνομολογούνται στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις.

3.1. ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ-ΑΝΤΙΦΑΣΕΙΣ

Οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις προμήθειας ενεργειακών προϊόντων συνιστούσαν ανέκαθεν μια παραδοσιακή πρακτική στην Ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας. Στην κατά κόρον υιοθέτησή τους στην ενεργειακή αγορά συνηγόρησε το γεγονός ότι οι συμβάσεις αυτές εξασφαλίζουν σημαντικά τη χρηματοδότηση και το υψηλό κόστος μεταφοράς των ενεργειακών προϊόντων, όπως και το κόστος των συναλλαγών, ενώ τυγχάνουν και ιδιαίτερα ελκυστικές για τα συμβαλλόμενα μέρη - συνήθως για τον πωλητή - αφού ανταποκρίνονται στον μακροχρόνιο σχεδιασμό, καθώς η διάρκειά τους, κυμαινόμενη μεταξύ 15-30 χρόνων, συνιστά τη βέλτιστη περίοδο για την εξασφάλιση της απόδοσης των επενδύσεων και της εξισορρόπησης του επιχειρηματικού κινδύνου. Με τη σύναψη μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων εξασφαλίζονται σταθερές αποδόσεις των επενδύσεων μέσω μιας μακράς διάρκειας περιόδου αποπληρωμής τους, έτσι δε μειώνονται τα κόστη και οι επιχειρηματικοί κίνδυνοι που αναλαμβάνουν οι συμβαλλόμενες ενεργειακές επιχειρήσεις, ενώ επιτυγχάνεται και η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού, που αποτελεί βασικό στόχο της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής¹³. Γενικότερα, η σύναψη μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων αναφορικά με τα ενεργειακά έργα αποτέλεσε κοινό κανόνα καθώς εξυπηρετεί τη χρηματοδότηση τους, δεδομένου ότι στις περιπτώσεις αυτές παρατηρείται η χρήση υψηλής εντάσεως κεφαλαίων, ειδικότερα δε στις περιπτώσεις υποδομών και κατασκευής αγωγών μεταφοράς φυσικού αερίου. Τούτο επιτυγχάνεται με τον μακροχρό-

¹³ Laura Rimšait, «*The Perspective of Long-Term Energy Supply Contracts in the Context of European Union Competition Law*», Published in *Socialiniai Mokslu Studijos* (2013/07) Vol. 5, no. 3, 1. Long-Term Energy Supply Contracts Origins and Contradictions, p. 887.

νιο σχεδιασμό που οι συμβάσεις αυτές εξασφαλίζουν και με τις ρήτρες «take or pay» που αυτές περιέχουν ώστε τα επενδυτικά και λειτουργικά κόστη να βαίνουν σταθερά και χαμηλά, γεγονός που διευκολύνει τόσο την ανεύρεση χρηματοδότησης και τη σταθερή αποκατάσταση της μελλοντικά, όσο και την ανεύρεση επενδυτών και τη μελλοντική απόσβεση των οικείων επενδύσεων¹⁴.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, ήδη από το 1970 στην Ευρώπη είχαν συναφθεί με τη Ρωσία (πρώην Σοβιετική Ένωση) μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις προμήθειας φυσικού αερίου προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι σημαντικά έργα ενεργειακών υποδομών θα μπορούσαν να ανταποκριθούν στη ζήτηση των καταναλωτών για το φυσικό αέριο. Βάση των εν λόγω συμβάσεων αποτέλεσε το ευρέως διαδεδομένο ήδη από το 1962 στην Ολλανδία «μοντέλο Groningen», όπου η απόδοση των επενδύσεων γινόταν για το σύνολο της περιόδου, ενώ οι τιμές του φυσικού αερίου προσδιορίστηκαν σε συνδυασμό με τις τιμές των λοιπών καυσίμων¹⁵.

Τα κύρια χαρακτηριστικά των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων που χρησιμοποιήθηκαν στην Ευρώπη ποικίλουν. Αρχικά, συνίστανται στη μακροχρόνια διάρκεια αυτών, η οποία κυμαίνεται μεταξύ 15-30 ετών και ταυτίζεται με τον χρονικό ορίζοντα υλοποίησης της επένδυσης. Έπειτα περιέχουν ρήτρες όπως «take or pay», αλλά και ρήτρες προορισμού. Η ρήτρα προορισμού επιλέγεται προκειμένου να αποφευχθεί η όποια διαιτητική επίλυση του εύρους των τιμών από την πλευρά της Ευρώπης, ενώ στις περιπτώσεις σύναψης των οικείων συμβάσεων με τη Ρωσία συνομολογήθηκε ως σημείο παράδοσης του φυσικού αερίου, τα σύνορα Ευρωπαϊκής Ένωσης-Ρωσίας. Περαιτέρω, στις εν λόγω συμβάσεις, τον κίνδυνο διακύμανσης της διαθέσιμης ποσότητας φέρει ο αγοραστής, ενώ τον κίνδυνο διακύμανσης των τιμών φέρει ο πωλητής. Τέλος, ως προς την τιμολόγηση λαμβάνονται υπόψη τόσο η αξία των υποκατάστατων αγαθών, όπως επίσης και τα κόστη μεταφοράς του φυσικού αερίου από το σημείο παράδοσης στον τόπο κατανάλωσης¹⁶.

Ωστόσο, η ανάγκη εξάλειψης των στρεβλώσεων του ανταγωνισμού στην ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας και η αντιμονοπωλιακή πολιτική που προσπαθεί να εγκαθιδρύσει η Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς επίσης και η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών οδήγησαν σταδιακά στην ανάγκη περιορισμού της χρονικής διάρκειας ισχύος των συναπτώ-

¹⁴ Kim Talus, “Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 1, 1.2. Long-Term Contracts in Natural Gas Markets, p. 11.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Kim Talus, “Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 1, 1.2.1. Long-Term Take or Pay Contracts in Europe, p. 12.

μενων μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων. Τούτο διότι οι επενδύσεις συνεπάγονταν σταδιακά λιγότερα κεφάλαια λόγω της ανάπτυξης νέων τεχνολογιών με αποτέλεσμα να επέρχεται συνακόλουθα μείωση του σχετικού κόστους ανάπτυξης και βελτίωσης των υπαρχουσών υποδομών. Στον περιορισμό εφαρμογής των μακροχρόνιων συμβάσεων ως είχαν και ιδιαίτερα αναφορικά με τη χρονική τους διάρκεια, συνετέλεσε επίσης και η αναδυόμενη «spot» αγορά ενέργειας όπως επίσης, ειδικά στην αγορά φυσικού αερίου, και η ανάπτυξη εναλλακτικών πηγών φυσικού αερίου (π.χ. φυσικό αέριο από σχιστόλιθο με διαδικασίες εξερεύνησης να υλοποιούνται στην Πολωνία, την Ουγγαρία και τη Γερμανία, πρόσφατα δε και στις ΗΠΑ)¹⁷.

Σήμερα, οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις παραμένουν αρκετά αμφιλεγόμενες, τόσο ως προς τα οφέλη που αποκομίζουν οι συμμετέχοντες στην αγορά από την εφαρμογή τους, όσο και ως προς το ενδεχόμενο δημιουργίας στρεβλώσεων του ανταγωνισμού που μπορεί να επιφέρει η υιοθέτησή τους υπό το πρίσμα των κανόνων ανταγωνισμού της Ε.Ε.¹⁸.

Ως προς τα οφέλη των συμμετεχόντων στην αγορά ενέργειας, οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις, αν και θεωρούνται σε γενικές γραμμές συμβάσεις χαμηλού κινδύνου, καθώς εξασφαλίζουν την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού και εξυπηρετούν τον μακροχρόνιο σχεδιασμό, αφού οι προμηθευτές μπορούν να σχεδιάζουν μακροπρόθεσμες επενδύσεις για τις οποίες και απαιτούνται σημαντικά κεφάλαια, εν τούτοις αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη - αγοραστής και πωλητής – δεσμεύονται αναγκαστικά με μακροπρόθεσμες υποχρεώσεις. Το κύριο πλεονέκτημα των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων συνίσταται στο ότι συμβάλλουν στην ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού μέσω της δυνατότητας αγοράς ενός ενεργειακού προϊόντος μακροπρόθεσμα σε μια προκαθορισμένη τιμή. Έτσι, μέσα από έναν συμβασιοποιημένο μηχανισμό επιμερισμού του επιχειρηματικού κινδύνου μεταξύ των συμβαλλόμενων επιχειρήσεων, επιτυγχάνεται η νομική προστασία τους από τις απρόβλεπτες διακυμάνσεις των τιμών, τις διακυμάνσεις της ζήτησης ενέργειας στην αγορά, αλλά και τις πολιτικές αλλαγές. Συνεπώς, οι συμβάσεις αυτές παρεμποδίζουν τις μεγάλες αυξήσεις των τιμών στην ενεργειακή αγορά, εξασφαλίζοντας μια σταθερή προσφορά τιμής, παρέχοντας τις ως άνω διασφαλίσεις. Ωστόσο, οι διαπραγματεύσεις που προηγούνται της σύναψης των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων μπορούν να ξεκινήσουν δύο ή τρία χρόνια πριν, έτσι τα συμβαλλόμενα μέρη καλούνται να αξιολογή-

¹⁷ *ibid.*

¹⁸ *Ibid.*, p. 888.

σουν εκ των προτέρων τη μελλοντική ενεργειακή ζήτηση, η οποία βαίνει συνεχώς μεταβαλλόμενη, ώστε να προκαθορίσουν τη συμβασιολογημένη ενεργειακή ποσότητα που ήθελε αποκτηθεί.¹⁹ Έτσι, η διασφάλιση του μακροχρόνιου σχεδιασμού που επιτυγχάνεται με τις ρήτρες των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων για τους προμηθευτές, καθότι τους εξασφαλίζουν εγγυημένα έσοδα ανεξαρτήτως της απορροφώμενης από τους πελάτες τους ποσότητας, συνεπάγονται αντίστοιχες επισφάλειες για τους προμηθευόμενους, όταν οι τελευταίοι λόγω εξωγενών παραγόντων υφίστανται αρνητικές αυξομειώσεις στη ζήτηση από την πλευρά των δικών τους πελατών.²⁰

Το πρόβλημα με τις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις εντοπίζεται στο γεγονός ότι αυτές πολλές φορές καθίστανται επιβλαβείς, ειδικά εάν αυτές συνάπτονται από ενεργειακές επιχειρήσεις που κατέχουν δεσπόζουσα θέση στην ενεργειακή αγορά και οι συμβατικές ρήτρες που εμπεριέχουν δημιουργούν εμπόδια εισόδου στην αγορά για νέες επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα, η εξασφάλιση σταθερών τιμών μακροπρόθεσμα που επιτυγχάνεται με τις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις ενίοτε δεν ανταποκρίνεται προς τις μεταβαλλόμενες τάσεις της αγοράς, με αποτέλεσμα να οδηγεί στον αποκλεισμό της αγοράς ενέργειας²¹.

Μετά από σχετική έρευνα της Επιτροπής και σχετική ανακοίνωσή της το 2007, προέκυψε ότι η ενεργειακή αγορά εξακολουθεί να βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο συγκέντρωσης, ενώ οι καθετοποιημένες επιχειρήσεις εξακολουθούν να υφίστανται. Στην εν λόγω ανακοίνωση της Επιτροπής επισημάνθηκε ότι πρέπει να αξιολογηθεί η κάθετη δέσμευση της ενεργειακής αγοράς με τη σύναψη μακροχρόνιων συμβάσεων, καθώς μια επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση στην αγορά μπορεί με τη σύναψη αυτών των συμβάσεων να δημιουργεί στρεβλώσεις και να παραβιάζει του κανόνες ανταγωνισμού και την αντιμονοπωλιακή πολιτική της Ε.Ε.²²

Ωστόσο, καίτοι η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η ενεργειακή αγορά εξακολουθεί να βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο συγκέντρωσης με τους συμμετέχοντες να αποτελούν κυρίως καθετοποιημένες επιχειρήσεις, δεν έλαβε κανένα ενεργητικό μέτρο για τη ρύθμιση των τιμών, δεδομένου ότι δεν θα επηρέαζαν τον βαθμό συγκέντρωσης της αγοράς. Τέλος, σύμφωνα με την Επιτροπή, οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις δεν θα πρέπει να δημιουργούν στρεβλώσεις του ανταγωνισμού στην εσωτερική ενεργεια-

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ρήτρες «Take or Pay (TOP)» σε συμβάσεις πώλησης φυσικού αερίου: Νομικές παράμετροι της προβληματικής», www.energypress.gr, 25.11.2014.

²¹ Laura Rimšait, «The Perspective of Long-Term Energy Supply Contracts in the Context of European Union Competition Law», Published in Socialiniu Mokslu Studijos (2013/07) Vol. 5, no. 3, 1. Long-Term Energy Supply Contracts Origins and Contradictions, p. 888.

²² Ibid.

κή αγορά είτε θέτοντας εμπόδια εισόδου στην αγορά για τρίτες επιχειρήσεις είτε παρεμποδίζοντας τον ανταγωνισμό μέσω της εκμετάλλευσης της μονοπωλιακής δύναμης και της δεσπόζουσας θέσης της προμηθεύτριας εταιρείας²³. Προς τον σκοπό αυτό θα πρέπει να γίνει μια επισκόπηση των συμβατικών ρητρών που εμπεριέχονται στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις, ώστε να ελεγχθεί και αξιολογηθεί η ενδεχόμενη καταχρηστικότητα τους σε συνάρτηση με το ενωσιακό δίκαιο ανταγωνισμού.

3.2. ΕΙΔΗ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ

Μια κατηγοριοποίηση των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων, ειδικά ό- πως αυτές ισχύουν στην αγορά φυσικού αερίου στην Ευρώπη, είναι η εξής²⁴:

A. οι συμβάσεις οι οποίες παραδοσιακά εφαρμόστηκαν από καθετοποιημένες επιχειρήσεις, κυρίους και λειτουργούς των δικτύων μεταφοράς των ενεργειακών αγαθών σχετικά με την αξιοποίηση του διαθέσιμου δικτύου, της ισχύος και της δυναμικότητας αυτού για τη μεταφορά των αγαθών (Long- Term Transportation capacity contracts), στις midstream markets, με αποτέλεσμα η οικεία πρακτική να οδηγήσει στον αποκλεισμό νέων παικτών από την πρόσβαση στα οικεία δίκτυα μεταφοράς (α- ξίωση Third Party Access-TPA).

B. οι συμβάσεις φυσικού αερίου που εμπεριέχουν τη ρήτρα «take or pay» (ToP), δυνάμει των οποίων ο αγοραστής υποχρεούται να πληρώσει για την ελάχιστη ποσότητα φυσικού αερίου που έχει συμβασιοποιηθεί ακόμη κι αν δεν προτίθεται να την παραλάβει.

Γ. οι συμβάσεις πώλησης του ενεργειακού αγαθού (βασικών εμπορευμάτων) μεταξύ του εξωτερικού προμηθευτή, ήτοι της τρίτης χώρας- εξωτερικού παραγωγού της Ε.Ε. και των πρώτων αγοραστών της τελευταίας (Long- Term Upstream commodity contracts).

Δ. τέλος, οι συμβάσεις που αφορούν στα στάδια επόμενων αγορών και συνί- στανται ειδικότερα στη μεταπώληση των ενεργειακών αγαθών, ειδικότερα δε του φυ- σικού αερίου, από τους πρώτους αγοραστές της ΕΕ (Long- Term Downstream con-

²³Laura Rimšait, «*The Perspective of Long-Term Energy Supply Contracts in the Context of European Union Competition Law*», Published in *Socialiniu Mokslu Studijos* (2013/07) Vol. 5, no. 3, 1. Long-Term Energy Supply Contracts Origins and Contradictions, p. 889.

²⁴ Kim Talus, «*Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law*», Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Introduction, I.3. Key Definitions, p. 6-7.

tracts). Οι συμβάσεις αυτές τυγχάνουν είτε αμοτεροβαρείς είτε συνάπτονται μεταξύ περισσότερων παικτών της αγοράς μέσω της λειτουργίας των spot markets.

3.3. ΕΜΠΟΔΙΑ ΕΙΣΟΔΟΥ ΚΑΙ THIRD PARTY ACCESS (TPA)

Η σύναψη μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων που αφορούν στην πώληση της διαθεσιμότητας ισχύος του δικτύου του φυσικού αερίου (capacity) και τη μεταφορά του μέσω του δικτύου των αγωγών (transportation), αποτελεί, μεταξύ άλλων παραγόντων, λόγο αποκλεισμού των τρίτων από τα επί μέρους στάδια της ενεργειακής αγοράς, είτε φυσικού αερίου είτε ηλεκτρικής ενέργειας. Η συγκεκριμένη αρχή του Third Party Access (TPA) εξυπηρετείται από το ενωσιακό δίκαιο και συνίσταται στην αξίωση των τρίτων περί πρόσβασης στο δίκτυο και ειδικότερα στη δυνατότητα του τελικού καταναλωτή να επιλέξει τον προμηθευτή του φυσικού αερίου ή της ηλεκτρικής ενέργειας μεταξύ των καθετοποιημένων ενεργειακών επιχειρήσεων²⁵. Επίσης, συνίσταται στο ότι ο κύριος και λειτουργός του δικτύου πρέπει να χορηγήσει πρόσβαση στο διαθέσιμο δίκτυο μεταφοράς και στην ισχύ του (δυναμικότητα), εν όλω ή εν μέρει μέσω τμημάτων τα οποία δεν χρησιμοποιούνται πλέον, χωρίς διακρίσεις σε υποψήφιους τρίτους νέους παίκτες²⁶.

Για τη λειτουργία της ευρωπαϊκής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου και λόγω της ανάγκης μεταφοράς των συγκεκριμένων ενεργειακών αγαθών υλοποιήθηκαν συγκεκριμένες υποδομές και εγκαταστάθηκαν δίκτυα μεταφοράς από τις καθετοποιημένες επιχειρήσεις που μέχρι και τη σταδιακή απελευθέρωση των οικείων αγορών, κατείχαν το μονοπώλιο σε αυτές. Έτσι η κυριότητα των οικείων δικτύων ανήκει στις καθετοποιημένες αυτές επιχειρήσεις-παραδοσιακούς ιστορικούς παρόχους, οι οποίες παραδοσιακά ακολούθησαν τη σύναψη μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων για την πρόσβαση στο διαθέσιμο δίκτυο και τη μεταφορά των αγαθών με ρήτρες «take or pay», με αποτέλεσμα η οικεία πρακτική να οδηγήσει στον αποκλεισμό νέων παικτών από την πρόσβαση στα οικεία δίκτυα μεταφοράς²⁷.

Πράγματι, η ευρωπαϊκή ενεργειακή χονδρική αγορά παρουσιάζει υψηλά επίπεδα συγκέντρωσης. Σχεδόν το 40% του φυσικού αερίου εισάγεται από τη Ρωσία και

²⁵ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, σελ. 32.

²⁶ Kim Talus, «Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law», Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 3, 3.3. Third-Party Access To Gas Pipelines: The General Regulatory Regime, p. 83.

²⁷ Kim Talus, «Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law», Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 3, 3.1. Introduction, p. 72.

την Αλγερία βάσει μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων, γεγονός που από τη μία αυξάνει τον βαθμό συγκέντρωσης της αγοράς, ταυτόχρονα δε αυξάνει και τα εμπόδια εισόδου στην ελεύθερη αγορά για τους νεοεισερχόμενους παίκτες²⁸. Ανάμεσα στις καταχρηστικές πρακτικές αποκλεισμού εισόδου στα επόμενα στάδια της αγοράς νέων παικτών λοιπόν συγκαταλέγονται και οι συναπτόμενες μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις. Τα εμπόδια εισόδου από τη λειτουργία των συμβάσεων «take or pay» προκύπτουν λόγω της χρονικής διάρκειας αυτών και του ποσοστού της ζήτησης που επιδιώκεται να καλυφθεί με τη σύνασή τους²⁹.

Σύμφωνα με τις οδηγίες 2009/72 ΕΚ και 2009/73 ΕΚ, οι επιχειρήσεις έχουν το δικαίωμα να αρνηθούν τη χορήγηση πρόσβασης τρίτων στον αγωγό λόγω είτε ανεπαρκούς παραγωγικής ικανότητας είτε τυχόν αδυναμίας εκπλήρωσης των εν γένει υφιστάμενων υποχρεώσεων των καθετοποιημένων επιχειρήσεων και ειδικότερα των συνομολογημένων αναληφθεισών υποχρεώσεων take-or-pay. Ωστόσο η άρνηση αυτή συνιστά άρνηση παροχής υπηρεσιών, διότι τα εμπόδια εισόδου μιας τρίτης οικονομικής οντότητας στις υπάρχουσες υποδομές περιορίζουν τη διαφοροποίηση των πόρων, όπως επίσης και τη δυνατότητα των καταναλωτών να επιλέξουν τον προμηθευτή τους. Συχνά, μια τέτοια άρνηση παροχής πέραν των εμποδίων εισόδου τρίτων στην αγορά, οδηγεί περαιτέρω και στη διατήρηση της δεσπόζουσας θέσης των καθετοποιημένων επιχειρήσεων σε αυτή³⁰.

Ειδικότερα, με την πρώτη δέσμη ενεργειακών μέτρων, σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης τρίτων στα υφιστάμενα δίκτυα μεταφοράς και στη διαθεσιμότητα ισχύος τους, δόθηκε στα κράτη-μέλη η επιλογή μεταξύ της διαπραγμάτευσης της πρόσβασης με βάση την καλή πίστη και μέσω της δημοσίευσης των κυρίων προϋποθέσεων για την υλοποίησή της, ή της συστηματοποίησης αυτής μέσω της δημοσίευσης των ρυθμιζόμενων τελών ή/και άλλων προϋποθέσεων για τη χρήση του συστήματος, ενώ εφαρμόστηκαν οι ανωτέρω προϋποθέσεις δυνάμει των οποίων καθίσταται νόμιμη η άρνηση πρόσβασης στο δίκτυο. Οι ίδιες ως άνω προϋποθέσεις σχετικά με το δικαίωμα άρνησης πρόσβασης διατηρήθηκαν και στη δεύτερη δέσμη ενεργειακών μέτρων, που ωστόσο περιόρισε τη δυνατότητα των κρατών-μελών να διαπραγματευτούν την

²⁸ Laura Rimšait, «*The Perspective of Long-Term Energy Supply Contracts in the Context of European Union Competition Law*», Published in Socialiniu Mokslu Studijos (2013/07) Vol. 5, no. 3, 2. Long-term Energy Supply contracts – the Reason to Refuse to Grant a Third-Party access?, p. 893.

²⁹ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «*Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου*», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, 4) Ο αποκλεισμός της αγοράς για τρίτους, σελ. 32.

³⁰ Laura Rimšait, «*The Perspective of Long-Term Energy Supply Contracts in the Context of European Union Competition Law*», Published in Socialiniu Mokslu Studijos (2013/07) Vol. 5, no. 3, 2. Long-term Energy Supply contracts – the Reason to Refuse to Grant a Third-Party access?, p. 893.

πρόσβαση³¹. Τέλος, με την τρίτη δέσμη ενεργειακών μέτρων προβλέφθηκαν τρία διαφορετικά σχήματα διαχωρισμού των διαχειριστών μεταφοράς και ειδικότερα το σχήμα του ιδιοκτησιακού διαχωρισμού (OU), ήτοι καθεστώς πλήρους ανεξαρτητοποίησης του ιδιοκτήτη και διαχειριστή του συστήματος από συμφέροντα παραγωγής/προμήθειας, το σχήμα του Ανεξάρτητου Διαχειριστή Συστήματος (ISO), ήτοι καθεστώς μεταβίβασης της ιδιοκτησίας των παγίων σε νέο νομικό πρόσωπο θυγατρική εταιρεία της καθετοποιημένης επιχείρησης, και τέλος, το σχήμα του Ανεξάρτητου Διαχειριστή Μεταφοράς (ITO), ήτοι καθεστώς μεταφοράς τόσο της ιδιοκτησίας όσο και της διαχείρισης του δικτύου σε νέο νομικό πρόσωπο θυγατρική εταιρεία της καθετοποιημένης επιχείρησης³².

Ως προς το ζήτημα των ρυθμιζόμενων τελών για την πρόσβαση στο δίκτυο, φαίνεται πως αυτά αποτελούν το κλειδί για τη διασφάλιση ενός αποτελεσματικού καθεστώτος ανταγωνισμού, σύμφωνα με την αξίωση ΤΡΑ στην ενεργειακή αγορά. Ωστόσο, θα πρέπει να είναι διαφανή, σύμφωνα με την ακεραιότητα, αξιοπιστία και βελτίωση του συστήματος, να ανταποκρίνονται στα κόστη λειτουργίας ενός παραγωγικού συστήματος, να επιτρέπουν την απόσβεση των επενδύσεων και να ελέγχονται και δημοσιεύονται από τις εγχώριες ρυθμιστικές αρχές ενέργειας³³. Τέλος, υφίστανται διάφοροι μηχανισμοί καταμερισμού της διαθέσιμης ισχύος του συστήματος σε νέους παίκτες, προκειμένου να διασφαλιστεί η πρόσβαση τους σε αυτό, όπως η δημοπρασία διαθέσιμων ποσοτήτων με την κατακύρωση στην υψηλότερη τιμή, ο εξίσου καταμερισμός ολόκληρης της διαθέσιμης ποσότητας αναλόγως των αιτημάτων των νέων παικτών και ο καταμερισμός κατά προτεραιότητα³⁴.

Πράγματι, η άρνηση πρόσβασης τρίτων στο δίκτυο θεωρήθηκε ως μια μορφή κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης των καθετοποιημένων επιχειρήσεων στην ενεργειακή αγορά και άρα περίπτωση παράβασης του άρθρου 102 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), κάτι που έγινε δεκτό αρχικά το 1972 στην υπόθεση *Commercial Solvents* κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Δυνάμει της συγκεκριμένης αυτής νομικής βάσης, η άρνηση πρόσβασης στο δίκτυο και στη διαθεσι-

³¹ Kim Talus, “*Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law*”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 3, 3.3.1.1. TPA in the Natural Gas Market Directives: From Negotiation to Regulation, p. 89-90.

³² Γ. Κουτζούκος-Μ. Ασλάνογλου-Α. Τροκούδη, «Η Εσωτερική Αγορά Ηλεκτρικής Ενέργειας: Από την Πρώτη στην Τρίτη Ενεργειακή Δέσμη και ο Ρόλος του Ρυθμιστή και του Διαχειριστή», *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, σελ. 54-68.

³³ Kim Talus, “*Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law*”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 3, 3.3.2.1. Regulated Tariffs, p. 92-93.

³⁴ Kim Talus, “*Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law*”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 3, 3.3.2.1.2. Principles of Capacity Allocation Mechanisms and Congestion Management Procedures, p. 93-94.

μότητα ισχύος του από τη δεσπόζουσα καθετοποιημένη επιχείρηση προς τους τρίτους, αξιολογείται βάσει κριτηρίων, όπως ο υψηλός βαθμός συγκέντρωσης της αγοράς, η προστασία των καταναλωτών-πελατών της δεσπόζουσας επιχείρησης και η έλλειψη διακριτικής μεταχείρισης³⁵. Στη συνέχεια, το 1983, η Επιτροπή σε έκθεσή της ανέπτυξε την έννοια της άρνησης χορήγησης πρόσβασης τρίτων, εξηγώντας ότι αντικειμενικά η άρνηση προμήθειας είναι αδικαιολόγητη, όταν μια επιχείρηση παρέχει εμπορεύματα, υπό την προϋπόθεση άσκησης ελέγχου στην επεξεργασία των αγαθών ή στην πώληση. Όπως επισημαίνει η Επιτροπή, παράλογη άρνηση προμήθειας ενδέχεται να παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων επιχειρήσεων προς όφελος της δεσπόζουσας επιχείρησης, έτσι καθίσταται επιτακτικός ο έλεγχος για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η παραβίαση της αρχής ΤΡΑ ενδέχεται να έχει αρνητικές επιπτώσεις, αφού έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό των επενδύσεων που θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν για την ανάπτυξη του δικτύου, ενώ επιπλέον επηρεάζει και το δικαίωμα του καταναλωτή να επιλέξει τον ενεργειακό προμηθευτή του μεταξύ των επιχειρήσεων που ανταγωνίζονται στη σχετική αγορά, κάτι που πλήττει τις ανταγωνιστικές τιμές των ενεργειακών αγαθών. Έτσι, παρόλο που μακροχρόνια, η άρνηση της δεσπόζουσας επιχείρησης να παράσχει πρόσβαση έχει θετική επίδραση επειδή προωθεί τον ανταγωνισμό, αφού επιδιώκονται άλλες εναλλακτικές λύσεις εισόδου στην αγορά, δημιουργώντας έτσι ένα όφελος για τους καταναλωτές, βραχυχρόνια ωστόσο, η υποχρέωση παροχής πρόσβασης στο δίκτυο δημιουργεί μια κατάσταση κατά την οποία οι νέοι παίκτες δεν ενδιαφέρονται να επενδύσουν αρχικά στην ενεργειακή υποδομή, αλλά επιθυμούν να επωφεληθούν από τις υπάρχουσες υποδομές³⁶.

Τέλος, εκ των ανωτέρω, προκύπτει ότι οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις δυναμικότητας που αφορούν στην πώληση της διαθεσιμότητας ισχύος του δικτύου (capacity) στην ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας και τη μεταφορά των ενεργειακών αγαθών μέσω του δικτύου αυτού (transportation), οι οποίες και συνάπτονται από τις δεσπόζουσες καθετοποιημένες επιχειρήσεις στη σχετική αγορά, έχουν τύχει πιο εκτεταμένης και σαφούς ρύθμισης ως προς τη λειτουργία και τον περιορισμό των επιβλαβών συνεπειών τους στον ανταγωνισμό από την Επιτροπή σε σχέση με την περισσότερη

³⁵ Kim Talus, "Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law", Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 5, 5.2. Long-Term Natural Gas Transportation Capacity and EU Competition Law, p. 200.

³⁶ Laura Rimšait, «The Perspective of Long-Term Energy Supply Contracts in the Context of European Union Competition Law», Published in Socialiniu Mokslu Studijos (2013/07) Vol. 5, no. 3, 2. Long-term Energy Supply contracts – the Reason to Refuse to Grant a Third-Party access?, p. 894.

υποτονική προσπάθεια ρύθμισης των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων πώλησης του εκάστοτε ενεργειακού αγαθού (βασικών εμπορευμάτων), που συνάπτονται μεταξύ του εξωτερικού προμηθευτή- τρίτης χώρας- εξωτερικού παραγωγού της Ε.Ε. και των πρώτων αγοραστών αυτής (Long- Term Upstream commodity contracts)³⁷.

3.4. Η ΡΗΤΡΑ «TAKE OR PAY» (ToP)

Οι ρήτρες TOP, που προωθήθηκαν στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις για λόγους στάθμισης του ενεργειακού κόστους, επιβάλλουν στους αγοραστές-εισαγωγείς φυσικού αερίου να πληρώσουν για το μεγαλύτερο μέρος της συμβατικής ποσότητας φυσικού αερίου που λαμβάνουν ανεξάρτητα από τη ζήτηση που θα προκύψει κατά τη διάρκεια λειτουργίας και εκτέλεσης της μακροχρόνιας ενεργειακής σύμβασης, ήτοι εντός ενός χρονικού διαστήματος μέχρι και 30 χρόνων, γεγονός που καθιστά αμφιλεγόμενες τις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις και τις ενσωματωμένες σε αυτές ρήτρες³⁸. Ειδικότερα με τις ρήτρες «take or pay» ο αγοραστής υποχρεούται είτε α) να παραλάβει και να καταβάλλει το τίμημα αντιστοίχως για μία ήδη προσυμφωνηθείσα ελάχιστη ποσότητα φυσικού αερίου κατά τη διάρκεια ενός έτους, είτε β) σε περίπτωση που δεν παραλάβει την ποσότητα αυτή, να καταβάλλει τη διαφορά του τιμήματος μεταξύ της συμφωνηθείσας ποσότητας αερίου και αυτής που πραγματικά παρελήφθη³⁹.

Οι ρήτρες TOP είναι αρκετά διαδεδομένες στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις και χρησιμοποιούνται για τη στάθμιση του ενεργειακού κόστους μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών. Εν τούτοις, παρά το γεγονός ότι απαντώνται κατά κόρον, η νομική τους φύση δεν έχει αποσαφηνιστεί. Έτσι, ζήτημα τίθεται αν αποτελούν είδος ποινικής ρήτρας ή βάση αποζημίωσης από ενδοσυμβατική ευθύνη. Σε κάθε περίπτωση, η νομιμότητα εφαρμογής και λειτουργίας τέτοιων ρητρών εξετάζεται τόσο υπό το πρίσμα του τομεακού (ενεργειακού) δικαίου, ήτοι τις αντίστοιχες Οδηγίες, όσο και υπό το φως των ενωσιακών κανόνων ανταγωνισμού, οι οποίοι περιλαμβάνονται στα άρθρα 101 και 102 της ΣΛΕΕ⁴⁰.

³⁷ Kim Talus, "Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law", Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 3, 3.5. Long-Term Commodity Contracts and Sector-Specific Regulation, p. 119.

³⁸ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, 2) Η λογιστική της ρύθμισης «take or pay», σελ. 29.

³⁹ «Ρήτρες «Take or Pay (TOP)» σε συμβάσεις πώλησης φυσικού αερίου: Νομικές παράμετροι της προβληματικής», www.energypress.gr, 25.11.2014.

⁴⁰ Ibid.

Παρόλο που με τη συνομολόγηση των ρητρών αυτών εξυπηρετείται η ανάγκη του μακροχρόνιου σχεδιασμού, αφού οι προμηθευτές απολαμβάνουν εγγυημένα έσοδα ανεξαρτήτως της προσφερόμενης ποσότητας, εν τούτοις οι αγοραστές πλήττονται από τις αυξομειώσεις της ζήτησης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει κατά καιρούς τοποθετηθεί αναφορικά με το αυστηρό πλαίσιο λειτουργίας και εκτέλεσης τέτοιων ρητρών υπό το πρίσμα των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ. Μια εκ των νομολογιακών περιπτώσεων όπου αποκρυσταλλώνονται οι ανωτέρω κρίσεις της Επιτροπής, τυγχάνει η απόφαση *Distrigaz* (2007), όπου κρίθηκε ότι οι εν λόγω ρήτρες τυγχάνουν μια κρίσιμη μέθοδο σχεδιασμού επενδύσεων μεγάλης κλίμακας στον τομέα του φυσικού αερίου μέσω της διασφάλισης ταμειακής ροής που παρέχεται προς τους παραγωγούς φυσικού αερίου για την απόσβεση των επενδύσεών τους. Εντούτοις, η Επιτροπή παγίως επισημαίνει ότι η συμπερίληψη τέτοιων ρητρών στις μακροχρόνιες συμβάσεις προμήθειας θα πρέπει να μην εμποδίζει τον ανταγωνισμό δημιουργώντας ή ενισχύοντας τη δεσπόζουσα θέση συγκεκριμένων προμηθευτών. Η συμβατότητά τους με τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ πρέπει να εξετάζεται *ad hoc* και εξατομικευμένα⁴¹.

Ωστόσο σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, το ουσιαστικό δίλημμα της χρησιμότητας ύπαρξης τέτοιων ρητρών στις μακροχρόνιες συμβάσεις συνίσταται στην εξισορρόπηση αντιτιθέμενων παραγόντων, όπως η αξίωση ΤΡΑ και το υψηλό κόστος μεταφοράς του φυσικού αερίου και των λοιπών συναλλαγών. Παρόλο που η δεσπόζουσα θέση των καθετοποιημένων μονοπωλιακών ενεργειακών επιχειρήσεων, εξασφάλιζε τη διάθεση της συμβασιοποιημένης ποσότητας, εντούτοις, η Επιτροπή κλήθηκε να εξετάσει το περιεχόμενο των εν λόγω ρητρών σύμφωνα με τους κανόνες ανταγωνισμού της Ε.Ε., ώστε να περιορίσει αντιστοίχως τη δεσμευτικότητά τους. Τα αποτελέσματα της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού της Επιτροπής σχετικά με τη συμβατότητα των ρητρών με τον κανονισμό 1/2013 ΕΚ, συνηγορούν στο ότι κατά πλειοψηφία η εφαρμογή των ρητρών TOP δεσμεύει τους αγοραστές να πληρώνουν περίπου για το 75% της συμβασιοποιημένης ποσότητας, ανεξαρτήτως του αν αυτή ανταποκρίνεται στη ζήτηση⁴².

Η πορεία προς μια ενεργειακή ένωση όμως και η διαδικασία απελευθέρωσης της ενεργειακής αγοράς δεν συνεπάγεται αυτοδικαίως την κατάργηση των ρητρών TOP, αλλά καθιστά επιτακτική την ανάγκη υιοθέτησης μέτρων περιορισμού του δεσμευτικού πε-

⁴¹ Ρήτρες «*Take or Pay (TOP)*» σε συμβάσεις πώλησης φυσικού αερίου: Νομικές παράμετροι της προβληματικής» www.energypress.gr, « 25.11.2014.

⁴² Νικόλαος Ι. Πίτσος, «*Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου*», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, 2) Η λογιστική της ρύθμισης «take or pay», σελ. 29-30.

ριεχομένου τους ή στάθμισης του επιχειρηματικού κινδύνου που αναλαμβάνουν με τη συνομολόγησή τους οι αγοραστές. Μέτρα στάθμισης συνιστούν η μεταφορά σε μεταγενέστερο χρονικό σημείο της υποχρέωσης αγοράς της συμφωνηθείσας ποσότητας ή ο συμψηφισμός της με μια μελλοντική αναληφθείσα συμβατική υποχρέωση⁴³.

Λόγω της αμφιλεγόμενης νομικής φύσης τους, οι ρήτρες αυτές εξετάζονται και υπό το πρίσμα του αστικού δικαίου καθώς συχνά αποτελούν επαχθή συμβατικό όρο, ενώ δεν έχει αποσαφηνιστεί αν η εφαρμογή τους γεννά αξίωση αποζημίωσης του αντισυμβαλλόμενου ή αν αποτελούν χρηματική απαίτηση του πωλητή κατά του αγοραστή. Ωστόσο, η εφαρμογή του αστικού δικαίου για την επίλυση των ανακυπτόμενων διαφορών από τη συνομολόγηση και εφαρμογή των ρητρών αυτών στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις, υποχωρεί σε σχέση με την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ, αφού τα έννομα αποτελέσματα παράγονται πρωτίστως στην κοινή αγορά, όπου και ελέγχεται η καταχρηστικότητα των εν λόγω όρων, κάτι που μπορεί να επιφέρει και την ακυρότητα των σχετικών μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων, με στόχο την προάσπιση της επιταγής απελευθέρωσης της ευρωπαϊκής ενεργειακής αγοράς⁴⁴.

3.5. LONG- TERM UPSTREAM COMMODITY CONTRACTS

Οι μακροχρόνιες συμβάσεις πώλησης του ενεργειακού αγαθού (βασικών εμπορευμάτων) που συνάπτονται μεταξύ του εξωτερικού προμηθευτή, ήτοι της τρίτης χώρας- εξωτερικού παραγωγού της Ε.Ε. και των πρώτων αγοραστών της τελευταίας (Long- Term Upstream commodity contracts), ακολούθησαν το μοντέλο Groningen, το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί για την προμήθεια φυσικού αερίου από τη Ρωσία προς τη Γερμανία, την Αυστρία, την Ιταλία και τη Γαλλία από τη δεκαετία του 1970 και αργότερα επεκτάθηκε και σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Το ίδιο μοντέλο έχει επίσης χρησιμοποιηθεί τόσο για LNG αλλά και εξαγωγές από την Αλγερία στο Βέλγιο, την Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ισπανία, καθώς και σε πολλές από τις νορβηγικές

⁴³ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, 2) Η λογιστική της ρύθμισης «take or pay», σελ. 30.

⁴⁴ Ibid.

συμβάσεις παροχής φυσικού αερίου με τους πελάτες της ΕΕ. Επίσης, χρησιμοποιείται για τις εξαγωγές από τη Νιγηρία προς την ΕΕ και από τη Λιβύη προς την Ιταλία⁴⁵.

Στις περιπτώσεις αυτές, από τη μια πλευρά, ο αγοραστής, που πολλές φορές ταυτίζεται με την εθνική επιχείρηση που κατέχει το μονοπώλιο της σχετικής αγοράς, δύναται μέσω των συμβάσεων να εξασφαλίσει την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα και να λάβει επενδυτικές αποφάσεις με βάση τα προβλεπόμενα κόστη μεταφοράς. Επίσης, κατέχει ένα χαρτοφυλάκιο πολλών μακροχρόνιων συμβάσεων ενδεχομένως με διάφορους παραγωγούς και με διαφορετικούς όγκους και διαφορετικές τιμές. Από την άλλη πλευρά, ο παραγωγός φυσικού αερίου με τη σειρά του απολαμβάνει εγγυημένα μακροπρόθεσμα έσοδα, τα οποία εξασφαλίζουν τη χρηματοδότηση και απόσβεση των επενδύσεων που απαιτούνται για τη λειτουργία της upstream αγοράς, ήτοι για την εξερεύνηση, παραγωγή, επεξεργασία και μεταφορά σε μεγάλες αποστάσεις του φυσικού αερίου καθώς και άλλων απαραίτητων ενεργειακών υποδομών, όπως LNG terminals. Με αυτόν τον τρόπο ο εξαγωγέας δύναται μακροπρόθεσμα να εξασφαλίσει μια εγγυημένη ζήτηση⁴⁶.

Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, η σύναψη των συμβάσεων αυτών δύναται να επιφέρει αρνητικές συνέπειες στον ανταγωνισμό στη σχετική αγορά, αφού θέτονται εμπόδια εισόδου στους νεοεισερχόμενους, αλλά περαιτέρω σε αυτές συνομολογείται συχνά πλήθος καταχρηστικών ρητρών, όπως ρήτρες προορισμού, περιορισμού χρήσης, επιμερισμού κερδών, «take-or-pay», τιμαριθμικής αναπροσαρμογής τιμών του πετρελαίου κτλ.⁴⁷. Η Επιτροπή άσκησε έλεγχο με βάση τους κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ επί των εν λόγω ρητρών των οικείων συμβάσεων σε διάφορες περιπτώσεις. Στη νομολογία ξεχωρίζουν αυτές των υποθέσεων GDF Suez και E.ON.. Ειδικότερα, στην υπόθεση GDF Suez, η Επιτροπή κίνησε τη διαδικασία κατά της GDF Suez, καθώς εντοπίστηκαν αντι-ανταγωνιστικές πρακτικές τις οποίες εφάρμοζε η γαλλική εταιρεία στη σχετική αγορά φυσικού αερίου, όπου και παρατηρήθηκε μακροχρόνια δέσμευση της διαθεσιμότητας ισχύος του δικτύου, συμφωνίες εισαγωγών και ανεπαρκείς επενδύσεις στις υποδομές του δικτύου. Η Επιτροπή εκκίνησε τη διαδικασία των αιτιάσεων και η GDF Suez πρότεινε να απελευθερώσει προς τρίτους αμέσως ένα

⁴⁵ Kim Talus, "Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States", The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Upstream natural gas contracts, p. 22.

⁴⁶ Kim Talus, "Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States", The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Upstream natural gas contracts, p. 22-23.

⁴⁷ Kim Talus, "Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States", The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Upstream natural gas contracts, p. 23.

μεγάλο μερίδιο της εισαγόμενης δυναμικότητας τόσο για τους σταθμούς LNG όσο και για το δίκτυο των αγωγών⁴⁸.

Περαιτέρω, στην υπόθεση E.ON αποφασίστηκε παρομοίως η σημαντική μείωση της δεσμευμένης δυναμικότητας του γερμανικού αγωγού φυσικού αερίου. Ορισμένες πρακτικές της εταιρείας κρίθηκε ότι ενδέχεται να συνιστούν παράβαση των κανόνων της ΕΕ σχετικά με την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης σύμφωνα με το άρθρο 102 της ΣΛΕΕ. Δυνάμει της απόφασης της Επιτροπής από 4 Μαΐου 2010, η E.ON θα έπρεπε να μειώσει τη δεσμευμένη δυναμικότητα στα σημεία εισόδου του γερμανικού δικτύου φυσικού αερίου της σε περίπου 15% μέχρι τον Οκτώβριο του 2010 και περαιτέρω σε 50% στον τομέα δικτύου υψηλής θερμοδικής περιοχής και σε 64% εκατό στον τομέα δικτύου χαμηλής θερμοδικής περιοχής⁴⁹.

Και στις δύο περιπτώσεις διατηρήθηκε η δυνατότητα βραχυπρόθεσμης δέσμευσης του δυναμικού του δικτύου, όπως επίσης και η δυνατότητα σύναψης μακροχρόνιων συμβάσεων εμπορευμάτων φυσικού αερίου με εξωτερικούς παραγωγούς. Όπως και στην περίπτωση της Distrigaz το 2007, επιχειρήθηκε μια λειτουργική ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων των επιχειρήσεων και της ανάγκης να δημιουργηθούν συνθήκες ανταγωνισμού. Ακόμα κι αν οι υποθέσεις E.ON και GDF Suez αφορούν κυρίως μακροχρόνιες συμβάσεις δυναμικότητας, είναι επίσης στενά συνδεδεμένες με μακροχρόνιες συμβάσεις βασικών εμπορευμάτων. Στις εν λόγω περιπτώσεις διαπιστώθηκε ότι το ζήτημα δεν εντοπίζεται κυρίως στη μακροχρόνια δέσμευση αλλά στην ποσότητα της δεσμευμένης δυναμικότητας. Στην ουσία, η προσέγγιση της Επιτροπής βασίζεται στο ότι η λειτουργία των εν λόγω συμβάσεων, τόσο των μακροχρόνιων συμβάσεων αγορών προηγούμενων σταδίων βασικών εμπορευμάτων όσο και των μακροχρόνιων συμβάσεων δυναμικότητας μακροπρόθεσμα μπορεί να θέτει εμπόδια εισόδου τρίτων στη σχετική αγορά, ενώ διαφορετικοί τυγχάνουν και οι κίνδυνοι αποκλεισμού, καθώς συνίστανται είτε στον αποκλεισμό της προσφοράς που δημιουργείται από τις long-term upstream commodity συμβάσεις, αφού πρέπει να εξασφαλιστεί ότι οι ανταγωνιστές προμηθευτές μπορούν να εξασφαλίσουν πρόσβαση στο φυσικό αέριο, είτε

⁴⁸ Kim Talus, "Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States", The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Long-term natural gas contracts and EU competition law: duration and volume, p. 23-24.

⁴⁹ Kim Talus, "Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States", The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Long-term natural gas contracts and EU competition law: duration and volume, p. 24.

στον αποκλεισμό των τρίτων από την υποδομή που δημιουργείται από τις long-term capacity συμβάσεις⁵⁰.

Εν κατακλείδι, η σύναψη των εν λόγω συμβάσεων επί εμπορευμάτων δεν απαγορεύονται *per se*. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι οι ρήτρες που συνομολογούνται σε αυτές τις συμβάσεις, όπως και αναφέρθηκαν ανωτέρω, δεν τυγχάνουν καταχρηστικές και ενδεχομένως παραβιάζουν τους κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ⁵¹.

3.6. LONG- TERM DOWNSTREAM SUPPLY CONTRACTS

Οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις προμήθειας στις αγορές επόμενων σταδίων ακολουθούν το ίδιο μοντέλο εκείνων που συνάπτονται στις αγορές επόμενων σταδίων. Εν προκειμένω, ο αγοραστής φυσικού αερίου της ΕΕ έχει δεσμευθεί με ένα συγκεκριμένο παραγωγό μέσω μιας μακροχρόνιας σύμβασης, η ισχύς της οποίας εκτείνεται πάνω από ένα προκαθορισμένο χρονικό διάστημα. Ωστόσο, με τη σύναψη μακροχρόνιων συμβάσεων με τους πελάτες του, κυρίως βιομηχανικούς πελάτες, ο εισαγωγέας κλειδώνει την αναγκαία ζήτηση για να ταιριάζει με την προσφορά. Ωστόσο, σύμφωνα με την Επιτροπή, η δομή αυτή μπορεί να είναι επιζήμια για τους καταναλωτές, καθώς επηρεάζεται ουσιωδώς η ικανότητα του πελάτη να επιλέξει τον προμηθευτή του⁵².

Μετά από μια περίοδο αβεβαιότητας για το πώς αυτές οι συμβάσεις θα πρέπει να αντιμετωπίζονται σύμφωνα με το δίκαιο του ανταγωνισμού της ΕΕ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ορισμένες από τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού αρχές αποφάνθηκαν επί σειράς υποθέσεων, με τις οποίες διαλευκάνθηκε το τοπίο. Οι υποθέσεις αυτές περιλαμβάνουν τη Gas Natural, τη Distrigaz και την E.ON Ruhrgas, καθώς και τη Repsol και τη Synergen. Μεταξύ αυτών των περιπτώσεων, η υπόθεση Distrigaz αποτελεί σταθμό, και θα αναλυθεί αναλυτικά κατωτέρω⁵³.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά τον έλεγχο των εν λόγω συμβάσεων υπό το πλέγμα των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ, έχει επικεντρωθεί κυρίως στον όγκο που δε-

⁵⁰ Kim Talus, “Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States”, The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Long-term natural gas contracts and EU competition law: duration and volume, p. 26.

⁵¹ Kim Talus, “Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States”, The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Long-term natural gas contracts and EU competition law: duration and volume, p. 27.

⁵² Kim Talus, “Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States”, The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Downstream natural gas contracts: Duration and Volumes, p. 13.

⁵³ Kim Talus, “Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States”, The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Downstream natural gas contracts: Duration and Volumes, p. 13.

σμεύεται με τη σύμβαση αποκλειστικής προμήθειας, στη διάρκεια, στο σωρευτικό αποτέλεσμα του πλέγματος των υφιστάμενων συμβάσεων και στις ελλείψεις που προτείνονται από τα συμβαλλόμενα μέρη. Επιπλέον, λαμβάνονται υπόψη για την αξιολόγηση και άλλοι παράγοντες, όπως η αντισταθμιστική αγοραστική δύναμη, η φύση του πελάτη και άλλα εμπόδια εισόδου. Οι συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας απαιτούν από τον αγοραστή να αγοράσει το σύνολο ή ένα πολύ υψηλό ποσοστό της συνολικής ποσότητας της από έναν και μόνο προμηθευτή⁵⁴.

Αν και η Επιτροπή δεν απαιτεί την κατάργηση ή τη λήξη των υφιστάμενων συμβάσεων, είχε ζητήσει αντισταθμιστικά να δοθούν στους πελάτες δικαιώματα μονομερούς καταγγελίας για τις συμβάσεις άνω των πέντε ετών, όπως ήταν η προσέγγιση στην υπόθεση της Distrigas, και μάλιστα χωρίς πρόβλεψη σιωπηρής ανανέωσης των οικείων συμβάσεων⁵⁵.

Αλλωστε, η διευκόλυνση της έναρξης ενός νέου προμηθευτή στην αγορά θεωρείται κέρδος στην ΕΕ. Από τη σκοπιά του δικαίου του ανταγωνισμού, η είσοδος μπορεί να εμφανιστεί με δύο τρόπους: πρώτον, οι κάθετες συμφωνίες μπορούν να διευκολύνουν την είσοδο στην αγορά, και, δεύτερον, η είσοδος ενός νέου παίκτη στην αγορά ενδέχεται να μην περιορίζει τον ανταγωνισμό κατά την έννοια του άρθρου 101 (1) της ΣΛΕΕ. Ως εκ τούτου, οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση απαλλαγής βάσει του άρθρου 101 (3) της ΣΛΕΕ συνήθως εκπληρώνονται όταν μια μακροχρόνια σύμβαση υπογράφεται από έναν νεοεισερχόμενο⁵⁶.

Τέλος, όπως προαναφέρθηκε, η σύναψη των συμβάσεων αυτών δύναται να επιφέρει αρνητικές συνέπειες στον ανταγωνισμό στη σχετική αγορά, αφού θέτονται εμπόδια εισόδου στους νεοεισερχόμενους, αλλά περαιτέρω σε αυτές συνομολογείται συχνά πλήθος καταχρηστικών ρητρών, όπως ρήτρες περιορισμού μεταπώλησης, «take-or-pay», τιμαριθμικής αναπροσαρμογής τιμών του πετρελαίου κτλ..⁵⁷

⁵⁴ Kim Talus, “*Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States*”, The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Downstream natural gas contracts: Duration and Volumes, p. 14.

⁵⁵ Kim Talus, “*Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States*”, The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Downstream natural gas contracts: Duration and Volumes, p. 16.

⁵⁶ Kim Talus, “*Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States*”, The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Downstream natural gas contracts: Duration and Volumes, p. 17.

⁵⁷ Kim Talus, “*Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States*”, The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Downstream natural gas contracts: Duration and Volumes, p. 19.

3.7. ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑ ΣΥΜΒΑΤΙΚΩΝ ΡΗΤΡΩΝ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ Ε-ΝΩΣΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Στα πλαίσια της προσπάθειας της Επιτροπής να περιορίσει τα εμπόδια εισόδου νεοεισερχόμενων επιχειρήσεων στην αγορά, υλοποιώντας την ευρωπαϊκή επιταγή περί απελευθέρωσης της ενεργειακής αγοράς, κρίθηκαν αρνητικά συμβάσεις προμήθειας φυσικού αερίου υπό την απειλή νόθευσης του ανταγωνισμού σε συνθήκες προσφοράς-ζήτησης. Σταδιακά, ο έλεγχος της νομιμότητας των συμβατικών ρητρών σε σχέση με το ενωσιακό δίκαιο ανταγωνισμού, επεκτάθηκε από το αρχικό στάδιο της αγοράς-την παραγωγή- στα μεταγενέστερα στάδια. Ωστόσο, η συνολολόγηση συμβατικών ρητρών περιορισμού του ανταγωνισμού (black listed clauses) θεωρείται αντίθετη με το ευρωπαϊκό εγχείρημα απελευθέρωσης της ενεργειακής αγοράς χωρίς να εξετάζεται αν ουσιαστικά η εφαρμογή των ρητρών αυτών νοθεύει τον ανταγωνισμό. Ενδεχομένως, ο έλεγχος να αφορά το θέμα σύναψης μακροχρόνιων συμβάσεων που μπορεί να θέτουν εμπόδια στους νεοεισερχόμενους στην αγορά ή να επικεντρώνεται σε ζητήματα εδαφικών περιορισμών πωλήσεων που προκύπτουν από τη λειτουργία συμβάσεων μεταφοράς των ενεργειακών αγαθών⁵⁸.

Σκόπιμο είναι λοιπόν να αναφερθούν ορισμένες συμβατικές ρήτρες που συνολολογούνται στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις και οι οποίες τελούν υπό το πρίσμα ελέγχου νομιμότητας δυνάμει του ευρωπαϊκού δικαίου ανταγωνισμού. Οι κυριότερες είναι οι εξής: η ρήτρα προορισμού, η ρήτρα τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των τιμών του πετρελαίου, οι ρήτρες περιορισμού χρήσης, οι ρήτρες μείωσης και η ρήτρα take-or-pay⁵⁹.

Συγκεκριμένα, η ρήτρα προορισμού θέτει άμεσα έναν εδαφικό περιορισμό, καθώς ο αγοραστής ιδιαίτερα στις συναπτόμενες συμβάσεις φυσικού αερίου, δεσμεύεται να μη μεταπωλεί την ενέργεια σε άλλους φορείς σε μία μόνο περιοχή-χώρα. Κατ' αποτέλεσμα μεγάλες ενεργειακές εταιρείες-παραγωγοί πωλούν τα προϊόντα τους μόνο στις εταιρείες-διανομείς και όχι απευθείας στους τελικούς καταναλωτές. Έτσι, οι πωλήσεις περιορίζονται στην περιοχή, όπου οι επιχειρήσεις-παραγωγοί διαθέτουν δίκτυα, και δεν επιτρέπεται να μεταπωλούν την ενέργεια σε άλλους φορείς της αγοράς

⁵⁸ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, 4) Ο αποκλεισμός της αγοράς για τρίτους, σελ. 32.

⁵⁹ Laura Rimšait, «The Perspective of Long-Term Energy Supply Contracts in the Context of European Union Competition Law», Published in Socialiniu Mokslu Studijos (2013/07) Vol. 5, no. 3, 1. Long-Term Energy Supply Contracts Origins and Contradictions, p. 889.

σε μια άλλη περιοχή. Συνεπώς, με την εφαρμογή των σχετικών ρητρών αυτών δημιουργούνται προβλήματα εισόδου στην αγορά, με αποτέλεσμα να νοθεύεται ο ανταγωνισμός στην ενεργειακή αγορά κατά παράβαση των ευρωπαϊκών επιταγών. Τούτο διότι με την τιθέμενη απαγόρευση μεταπώλησης των ενεργειακών προϊόντων, απαγορεύεται το ίδιο προϊόν να διατίθεται σε διαφορετικές περιοχές στην τιμή της αγοράς προς έτερους αποδέκτες. Σύμφωνα με τους κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ, τέτοιες ρήτρες διαμορφώνουν συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας, η σύναψη των οποίων λογίζεται ως μορφή, μεταξύ άλλων, κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης. Μια εναλλακτική λύση-αντίβαρο στις αρνητικές συνέπειες της εφαρμογής της ρήτρας προορισμού, αποτελεί ο μηχανισμός κατανομής των κερδών, σύμφωνα με τον οποίο ο προμηθευτής αναλαμβάνει την υποχρέωση να μοιράζεται τα κέρδη με τον κατασκευαστή για τη μεταπώληση των προϊόντων που αγοράζονται σε άλλη περιοχή.

Περαιτέρω, το περιεχόμενο της ρήτρας τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των τιμών του πετρελαίου, συνίσταται στο γεγονός ότι η διεθνής μεταβολή των τιμών του πετρελαίου επηρεάζει άμεσα τη διεθνή διαμόρφωση των τιμών φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας των συμβατικών τιμών, δεδομένου ότι η τιμή των αγορών πετρελαίου χρησιμοποιείται ως τιμή βάσης μακροχρόνιων συμβάσεων φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας. Οι τιμές πετρελαίου, φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας εφαρμόζονται για την υποθετική δυνατότητα του καταναλωτή να επιλέξει τον τύπο του καυσίμου. Ωστόσο, λόγω και των αυξήσεων των τιμών πετρελαίου των τελευταίων ετών, η εφαρμογή της εν λόγω ρήτρας μεθόδου τιμολόγησης που συνομολογείται στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις τίθεται υπό έντονη αμφισβήτηση, καθώς η σύνδεση των τιμών μεταξύ των ανωτέρω ενεργειακών αγαθών δημιουργεί δυνητικά μερικά εμπόδια ως προς τη δυνατότητα εναλλαγής των ενεργειακών πόρων, με αποτέλεσμα τη μείωση του επιπέδου της ενεργειακής ασφάλειας. Στον αντίποδα του συγκεκριμένου μοντέλου τιμολόγησης, λειτούργησε η άνοδος χρήσης του υδροποιημένου φυσικού αερίου όπως επίσης και η ανάπτυξη μη συμβατικών μορφών ενέργειας, όπως το σχιστολιθικό φυσικό αέριο, ώστε να επιτευχθεί η τιμολόγηση σε συγκεκριμένα κέντρα εμπορίας (hub markets), κάτι που θα επέφερε σημαντικά χαμηλότερες τιμές των ενεργειακών πόρων εν αντιθέσει με τις αναμενόμενες μακροπρόθεσμες ενεργειακές συμβάσεις και τις τιμαριθμοποιημένες τιμές πετρελαίου⁶⁰.

⁶⁰ Laura Rimšait, «*The Perspective of Long-Term Energy Supply Contracts in the Context of European Union Competition Law*», Published in Socialinių Mokslų Studijos (2013/07) Vol. 5, no. 3, 1. Long-Term Energy Supply Contracts Origins and Contradictions, p. 890.

Επιπλέον, έχει κριθεί ότι οι «περιορισμοί χρήσης», δηλαδή ρήτρες που εμποδίζουν τον αγοραστή να χρησιμοποιεί το αέριο για άλλους σκοπούς πέραν των συμφωνηθέντων όπως και οι ρήτρες «μείωσης» που αποσκοπούν στη δυνατότητα του αγοραστή να μειώσει τις ποσότητες που αγοράζει από τον πωλητή, αν ο τελευταίος αρχίζει να πραγματοποιεί πωλήσεις στην περιοχή που εφοδιάζει ο αγοραστής, δεν συμβιβάζονται με το δίκαιο ανταγωνισμού της ΕΕ⁶¹. Άλλωστε, ορισμένες ρήτρες, εκτός από τη διάρκεια και την αποκλειστικότητα ενδέχεται επίσης να οδηγήσουν σε νόθευση του ανταγωνισμού δυσχεραίνοντας την ολοκλήρωση της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς για την ενέργεια και διευκολύνοντας την αθέμιτη σύμπραξη μεταξύ πωλητών. Τέτοιες ρήτρες, όπως και του «δικαιώματος της πρώτης άρνησης» ή «του πλέον ευνοούμενου πελάτη» έχουν επίσης παρόμοιες επιπτώσεις του κατακερματισμού της αγοράς. Ρήτρες τέλος, «σιωπηρής ανανέωσης», αν και μειώνουν συνήθως το κόστος συναλλαγής για τα μεμονωμένα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν εύκολα να δημιουργήσουν φαινόμενα αποκλεισμού τρίτων στην αγορά, όταν ο παραγωγός είναι συντριπτικά κυρίαρχος⁶².

Εκ των κύριων συμβατικών ρητρών που συνομολογούνται στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις, τυγχάνει η ρήτρα «take-or-pay». Με τη συγκεκριμένη ρήτρα προβλέπεται ότι ο αγοραστής είναι υποχρεωμένος να πληρώσει σε κάθε περίπτωση την ποσότητα του ενεργειακού προϊόντος που έχει αγοραστεί στην τιμή που είχε διαπραγματευτεί κατά τη σύναψη της σύμβασης, ανεξάρτητα αν παρέλαβε ολόκληρη την ποσότητα που πλήρωσε. Δυνάμει της συγκεκριμένης ρήτρας εξασφαλίζεται ενεργειακή σταθερότητα και ασφάλεια, ενώ συνιστά και έναν μηχανισμό επιμερισμού του κινδύνου και του ρίσκου μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών. Ωστόσο η πρακτική αυτών των ρητρών πολύ συχνά συνιστά ένα φαινόμενο κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης της προμηθεύτριας επιχείρησης, αφού εγκαθιδρύει σε συνδυασμό και με την εφαρμογή ρητρών αποκλειστικής προμήθειας και τη χρήση συναφών εδαφικών περιορισμών, ένα μακροχρόνιο μονοπώλιο⁶³.

⁶¹ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, 4) Ο αποκλεισμός της αγοράς για τρίτους, σελ. 33.

⁶² Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyola de Palacio Programme on Energy Policy, II. The EU actual antitrust dilemma with LTC in energy: Foreclosure vs transaction costs, C-But LTC can trap European energy markets in a vicious circle reinforcing collective dominance of incumbents, p. 5.

⁶³ Laura Rimšait, «The Perspective of Long-Term Energy Supply Contracts in the Context of European Union Competition Law», Published in Socialiniu Mokslu Studijos (2013/07) Vol. 5, no. 3, 1. Long-Term Energy Supply Contracts Origins and Contradictions, p. 890.

Εν κατακλείδι, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις που περιέχουν τις ανωτέρω ρήτρες κατά μείζονα λόγο, καίτοι συμβάλλουν στην ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού, την επίτευξη σταθερότητας και την προώθηση των επενδύσεων, εντούτοις, δημιουργούν εμπόδια στην είσοδο νέων παικτών στην αγορά, αυξάνουν τον βαθμό συγκέντρωσης και μοχλεύουν τον ανταγωνισμό στην ενεργειακή αγορά⁶⁴.

4. ΚΑΝΟΝΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΕ

Η πολιτική της ενέργειας της ΕΕ δεν ανήκε στις συντρέχουσες αρμοδιότητες αυτής εξ αρχής, με αποτέλεσμα να μην υφίσταται μια κοινή ενεργειακή πολιτική μεταξύ των κρατών-μελών. Έτσι, υφίστατο έλλειψη νομικής βάσης για τη χάραξη μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής στην ΕΕ, καθώς το πρωτογενές δίκαιο, ήτοι οι Συνθήκες δεν μεταβίβαζαν συγκεκριμένη νομοθετική αρμοδιότητα στον ενεργειακό κλάδο, αλλά η κοινή πολιτική διαμορφωνόταν μέσω διμερών συμβάσεων μεταξύ των κρατών-μελών. Συνεπώς, η προσπάθεια επίτευξης μιας κοινής ενεργειακής αγοράς στην ΕΕ, επιχειρήθηκε μέσω του παράγωγου δικαίου, ήτοι των Οδηγιών και των Κανονισμών, που στόχευαν στη σταδιακή απελευθέρωση της αγοράς, σε συνάρτηση και με τους κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ, και ειδικότερα τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ⁶⁵.

4.1. ΤΟΜΕΑΚΟ (ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ) ΔΙΚΑΙΟ: ΟΔΗΓΙΕΣ & ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ

Το παράγωγο ενωσιακό δίκαιο δυνάμει του οποίου επιχειρήθηκε η σταδιακή απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, επικεντρώθηκε σε τρεις «δέσμες μέτρων». Η πρώτη περιλαμβάνει το πρώιμο στάδιο απελευθέρωσης της εσωτερικής ενεργειακής αγοράς με βάση τις Οδηγίες 96/92/ΕΚ και 90/54/ΕΚ, σχετικά με τους κοινούς κανόνες διαμόρφωσης της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου αντίστοιχα. Η δεύτερη στόχευε στην περαιτέρω απελευθέρωση μέσω των Οδηγιών 2003/54/ΕΚ και 2003/55/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες διαμόρφωσης της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου αντίστοιχα, οι οποίες και καταργούν τις ρυθμίσεις των προηγούμενων οδηγιών, όπως επίσης και των Κανονισμών ΕΚ 1228/2003 και ΕΚ 1775/2005, δυνάμει των οποίων

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Νικόλαος Ε. Φαραντούρης (επιμ.), Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012 σελ. 3.

τέθηκαν επιταγές που διασφαλίζουν την αξίωση Third Part Access. Τέλος, τον Αύγουστο του 2009 υιοθετήθηκε η τρίτη δέσμη μέτρων, η οποία και περιλάμβανε, μεταξύ άλλων, τις Οδηγίες 2009/72/EK και 2009/73/EK, οι οποίες και καταργούν τις ρυθμίσεις των προηγούμενων οδηγιών, όπως επίσης και τους Κανονισμούς EK 714/2009 και EK 715/2009, καταργώντας ομοίως τους προηγούμενους⁶⁶.

4.2. ΤΑ ΑΡΘΡΑ 101 ΚΑΙ 102 ΤΗΣ ΣΛΕΕ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση προς το συμφέρον τόσο των καταναλωτών όσο και των επιχειρήσεων, διαθέτει κανόνες με σκοπό να κρίνονται παράνομες οι συμπράξεις (καρτέλ) που καθορίζουν τις τιμές ή διαμοιράζουν τις αγορές μεταξύ ανταγωνιστών, ενώ ταυτόχρονα επιδιώκει επίσης να αποτρέπει τις εταιρείες από το να εκμεταλλεύονται καταχρηστικά τη δεσπόζουσα θέση τους στην εσωτερική αγορά ενέργειας. Οι κανόνες αυτοί αποκρυσταλλώνονται πέρα από το παράγωγο δίκαιο και στα άρθρα 101 και 102 της ΣΛΕΕ τα οποία εμπεριέχουν τους κανόνες ανταγωνισμού και ενσωματώνουν την αντιμονοπωλιακή πολιτική της ΕΕ. Ειδικότερα δε το άρθρο 101, αφορά σε εναρμονισμένες πρακτικές που περιορίζουν τον ανταγωνισμό και το άρθρο 102 ρυθμίζει τις περιπτώσεις καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης των επιχειρήσεων.

Σύμφωνα με το άρθρο 101 ΣΛΕΕ⁶⁷:

«1. Είναι ασυμβίβαστες με την εσωτερική αγορά και απαγορεύονται όλες οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες οι αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική, που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς, και ιδίως εκείνες οι οποίες συνίστανται:

- α) στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής,*
- β) στον περιορισμό ή στον έλεγχο της παραγωγής, της διαθέσεως, της τεχνολογικής αναπτύξεως ή των επενδύσεων,*
- γ) στην κατανομή των αγορών ή των πηγών εφοδιασμού,*
- δ) στην εφαρμογή ανίσων όρων επί ισοδυνάμων παροχών, έναντι των εμπορικώς συναλλασσομένων, με αποτέλεσμα να περιέρχονται αυτοί σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό,*

⁶⁶ Ibid., σελ. 10-11.

⁶⁷ Ι. Κοκκόρης, Η εκ του νόμου εξαίρεση των άρθρων 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ και 1 παρ. 3 Ν. 3959/2011, σε Δημητρίου Ν. Τζουγανάτου (επιμ.), *Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού*, 2013, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 316-319.

ε) στην εξάρτηση της συνάψεως συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσομένων, προσθέτων παροχών που εκ φύσεως ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών.

2. Οι απαγορευόμενες δυνάμει του παρόντος άρθρου συμφωνίες ή αποφάσεις είναι αυτοδικαίως άκυρες.

3. Οι διατάξεις της παραγράφου 1 δύνανται να κηρυχθούν ανεφάρμοστες:

—σε κάθε συμφωνία ή κατηγορία συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων,

—σε κάθε απόφαση ή κατηγορία αποφάσεων ενώσεων επιχειρήσεων, και

—σε κάθε εναρμονισμένη πρακτική ή κατηγορία εναρμονισμένων πρακτικών,

η οποία συμβάλλει στη βελτίωση της παραγωγής ή της διανομής των προϊόντων ή στην προώθηση της τεχνικής ή οικονομικής προόδου, εξασφαλίζοντας συγχρόνως στους καταναλωτές δίκαιο τμήμα από το όφελος που προκύπτει, και η οποία:

α) δεν επιβάλλει στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις περιορισμούς μη απαραίτητους για την επίτευξη των στόχων αυτών· και

β) δεν παρέχει στις επιχειρήσεις αυτές τη δυνατότητα καταργήσεως του ανταγωνισμού επί σημαντικού τμήματος των σχετικών προϊόντων.».

Δυνάμει του Κανονισμού 1/2003, το άρθρο 101 παρ. 3 εφαρμόζεται από την Επιτροπή, τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού και τα δικαστήρια. Οι συμφωνίες και συμπράξεις επιχειρήσεων που πληρούν τις προϋποθέσεις της παρ. 1 του άρθρου 101 απαγορεύονται, εφόσον ειδικότερα δεν εμπίπτουν στις εξαιρέσεις της παρ. 3 του ίδιου άρθρου. Συμφωνίες που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 101 είναι αυτοδικαίως άκυρες, ενώ υπόκεινται σε δύο στάδια ελέγχου. Αρχικά ερευνάται αν επιφέρουν αντιανταγωνιστικές συνέπειες στην αγορά και εξειδικεύεται ποιες είναι αυτές, ενώ, εν συνεχεία, επιχειρείται μια στάθμιση των αντιανταγωνιστικών συνεπειών αυτών και των ευνοϊκών τους αποτελεσμάτων⁶⁸.

Σύμφωνα με το άρθρο 102 ΣΛΕΕ⁶⁹:

« Είναι ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά και απαγορεύεται, κατά το μέτρο που δύναται να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, η καταχρηστική εκμετάλλευση από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις της δεσπόζουσας θέσης τους εντός της εσωτερικής αγοράς ή σημαντικού τμήματός της.

Η κατάχρηση αυτή δύναται να συνίσταται ιδίως:

⁶⁸ Ibid., σελ. 316-319.

⁶⁹ Α. Κομνηνός-Ι. Λιανός, Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, σε Δημητρίου Ν. Τζουγανάτου (επιμ.), *Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού*, Νομική Βιβλιοθήκη 2013, σελ. 470-471.

- α) στην άμεση ή έμμεση επιβολή μη δικαίων τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής,
 β) στον περιορισμό της παραγωγής, της διαθέσεως ή της τεχνολογικής αναπτύξεως επί ζημιά των καταναλωτών,
 γ) στην εφαρμογή ανίσων όρων επί ισοδυνάμων παροχών έναντι των εμπορικώς συναλλασσομένων, με αποτέλεσμα να περιέρχονται αυτοί σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό,
 δ) στην εξάρτηση της συνάψεως συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσομένων, προσθέτων παροχών που εκ φύσεως ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών.».

Η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης μιας επιχείρησης κατά το άρθρο 102 ΣΛΕΕ, κρίνεται σε συνάρτηση και με άλλα κριτήρια όπως τη συγκεκριμένη αγορά όπου εξετάζεται και έκαστη περίπτωση, η οποία αναλύεται με βάση τη σχετική αγορά προϊόντος και τη σχετική γεωγραφική αγορά. Σύμφωνα με τον Κανονισμό, το κριτήριο της δεσπόζουσας θέσης μιας επιχείρησης χρησιμεύει σαν ένδειξη σημαντικής παρακώλυσης του ανταγωνισμού και κατά συνέπεια η καταχρηστική εκμετάλλευση της από την πλευρά των επιχειρήσεων επιφυλλάσσει δυνητικά την επέλευση αρνητικών συνεπειών τόσο στη διαδικασία απελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας στην Ευρώπη όσο και στους καταναλωτές⁷⁰.

4.3. ΚΑΤΑΧΡΗΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ

Στον νόμο δεν ορίζεται διεξοδικά η έννοια της δεσπόζουσας θέσης μιας επιχείρησης, αλλά αυτή προσδιορίζεται με βάση δύο κριτήρια και ειδικότερα τη δυνατότητα μιας επιχείρησης να στρεβλώνει τον ανταγωνισμό στην αγορά και την οικονομική της ισχύ να συμπεριφέρεται σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητα από τους ανταγωνιστές της. Το κριτήριο της ύπαρξης δεσπόζουσας θέσης στην αγορά εξυπηρετεί την αξιολόγηση των αρνητικών συνεπειών στον ανταγωνισμό και τους καταναλωτές⁷¹.

Επιπρόσθετα, δεσπόζουσα θέση μπορεί να κατέχουν από κοινού περισσότερες επιχειρήσεις («συλλογική δεσπόζουσα θέση»). Στην περίπτωση αυτή κρίνεται όχι αν καθεμιά από τις περισσότερες αυτές επιχειρήσεις από μόνη της κατέχει δεσπόζουσα θέση αλλά εάν οι συμπράττουσες επιχειρήσεις την κατέχουν από κοινού⁷².

⁷⁰ Ibid, σελ. 497-499.

⁷¹ Ibid, σελ. 498.

⁷² Ibid.,σελ. 522.

Η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσεως προκύπτει εν γένει από τη συνδρομή πολλών παραγόντων, μεταξύ των οποίων, προεξέχουσα θέση έχει η ύπαρξη ιδιαιτέρως σημαντικών μεριδίων αγοράς. Συγκεκριμένα, κατά πάγια νομολογία, τα ιδιαιτέρως σημαντικά μερίδια αγοράς συνιστούν, αφ' εαυτών, πλην εξαιρετικών περιστάσεων, απόδειξη περί υπάρξεως δεσπόζουσας θέσεως. Η κατοχή ιδιαιτέρως σημαντικού μεριδίου αγοράς θέτει την επιχείρηση που κατέχει το μερίδιο αυτό επί ορισμένη περίοδο, με τον όγκο παραγωγής και προσφοράς που αντιπροσωπεύει σε θέση ισχύος. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, μερίδιο αγοράς 50 % αποτελεί, αφ' εαυτού και πλην εξαιρετικών περιστάσεων, δεσπόζουσα θέση (βλ. Δικαστήριο ΕΕ Απόφαση της 3ης Ιουλίου 1991, C-62/86, AKZO Chemie BV κατά Επιτροπής, Συλλογή [1991] I-03359, σκέψη 60; Imperial Chemical Industries κατά Επιτροπής, απόφαση της 8ης Ιουλίου 1999, C-200/92, Συλλογή [1999] I-04399, σκέψη 256). Ομοίως, μερίδιο αγοράς 70 % έως 80 % συνιστά, αυτό καθαυτό, σαφή ένδειξη περί υπάρξεως δεσπόζουσας θέσεως (βλ. Πρωτοδικείο ΕΕ, απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 1991, T-30/89, Hilti AG κατά Επιτροπής, Συλλογή [1991] II-01439, σκέψη 92; απόφαση της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, T-191/98, T-212/98 έως T-214/98, Atlantic Container Line κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003, σ. II-3275, σκέψη 907, Imperial Chemical Industries κατά Επιτροπής, απόφαση της 8ης Ιουλίου 1999, C-200/92, Συλλογή [1999] I-04399, σκέψη 257)⁷³. Η Επιτροπή θεωρεί ότι χαμηλά μερίδια (κάτω του 40%) είναι μια ασφαλή ένδειξη απουσίας δεσπόζουσας θέσης στην αγορά⁷⁴.

Άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της δεσπόζουσας θέσης είναι τα μερίδια αγοράς των ανταγωνιστών, η ύπαρξη φραγμών εισόδου στη συγκεκριμένη αγορά που εμποδίζουν την ανάπτυξη του δυνητικού ανταγωνισμού, διαρθρωτικοί φραγμοί εισόδου και νομοθετικοί-κανονιστικοί, η συνολική δύναμη της επιχείρησης, η ποικιλία των προϊόντων της, η ισχύς επί των τιμών η ύπαρξη οικονομιών κλίμακας, η συμπεριφορά της αλλά και η δύναμη των καταναλωτών να επιδρούν στις επιχειρηματικές αποφάσεις μιας επιχείρησης. Σε κάθε περίπτωση προσδιορίζονται τόσο η σχετική όσο και η γεωγραφική αγορά, από τις οποίες και προκύπτει ευχερώς ο καθορισμός των μεριδίων αγοράς⁷⁵.

Καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης υπάρχει όταν μια επιχείρηση αν και έχει ειδική ευθύνη να μη διακινδυνεύει τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό (βλ. ΔΕΕ, απόφαση 9.11.1983, C-322/81, Michelin κατά Επιτροπής, Συλλ. 1983,

⁷³ Antonios Broumas, <http://lawandtech.eu/sectors/antitrust/>.

⁷⁴ Ibid., σελ. 503.

⁷⁵ Ibid., σελ. 500-510.

σελ. 3461, σκέψη 57), προβαίνει σε συμπεριφορές που οδηγούν σε στρεβλώσεις στην αγορά. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η σχέση υπαιτιότητας μεταξύ καταχρηστικής συμπεριφοράς και της επερχόμενης ζημίας.

Ειδικότερες καταχρηστικές συμπεριφορές τυγχάνουν⁷⁶:

- Η άμεση ή έμμεση επιβολή μη εύλογων τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής-τιμολογιακή ή μη κατάχρηση.
- Ο περιορισμός της παραγωγής, της διάθεσης ή της τεχνολογικής ανάπτυξης με ζημία των καταναλωτών-πρακτικές αποκλειστικότητας.
- Η εφαρμογή στο εμπόριο άνισων όρων για ισοδύναμες παροχές, ιδίως η αδικαιολόγητη άρνηση πώλησης, αγοράς ή άλλης συναλλαγής, με αποτέλεσμα να περιέρχονται ορισμένες επιχειρήσεις σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό.
- Η εξάρτηση της σύναψης συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσόμενων, πρόσθετων παροχών, οι οποίες από τη φύση τους ή με βάση τις εμπορικές συνήθειες δεν συνδέονται με το αντικείμενο των συμβάσεων.

Από τα είδη κατάχρησης δύο είναι τα σημαντικότερα : (α) η κατάχρηση με χαρακτήρα εκμετάλλευσης, που αποβλέπει κυρίως στην προσβολή των συμφερόντων του καταναλωτή, όπως οι πολύ υψηλές τιμές και (β) η κατάχρηση με χαρακτήρα παρεμπόδισης που στοχεύει κυρίως στο να αποκλειστούν πραγματικοί ή δυνητικοί ανταγωνιστές από την αγορά, όπως η ληστρική τιμολόγηση και οι όροι αλληλένδετων πωλήσεων. Για την θεμελίωση καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης είναι απαραίτητη (α) η ανάλυση των σχετικών αγορών, στις οποίες λαμβάνει χώρα η ελεγχόμενη συμπεριφορά, (β) η έρευνα περί ύπαρξης δεσπόζουσας θέσης των ελεγχόμενων επιχειρήσεων και, τέλος, (γ) η καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης εκ μέρους της επιχείρησης⁷⁷.

⁷⁶ Ibid., σελ. 543-640.

⁷⁷ Antonios Broumas, <http://lawandtech.eu/sectors/antitrust/>

5. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Κριτήρια εξέτασης της καταχρηστικότητας των συμβατικών όρων που συνομολογούνται στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις αποτελούν, μεταξύ άλλων, η διάρκεια και η ευελιξία των επίδικων συμβάσεων, η θέση του προμηθευτή στη σχετική αγορά, ειδικότερα δε αν κατέχει δεσπόζουσα θέση στη σχετική αγορά, το συνολικό του μερίδιο σε συνδυασμό με τη δομή της σχετικής αγοράς (relevant market), φαινόμενα παράβασης των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ εν γένει, όπως επίσης και φαινόμενα παραβίασης της αξίωσης ΤΡΑ⁷⁸.

Έτσι, καθώς η σύναψη μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων δεν πρέπει να απαγορεύεται εξ αρχής, αλλά αντιθέτως, δέον όπως αξιολογείται το κατά πόσον οι συνομολογούμενες ρήτρες των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων ενισχύουν τη δεσπόζουσα θέση μιας επιχείρησης οδηγώντας σε στρέβλωση των όρων του ανταγωνισμού, δημιουργώντας συνθήκες αποκλεισμού ή δεσμεύοντας υπερβολικά την συναλλακτική ελευθερία των συναλλασσομένων αντισυμβαλλομένων του προμηθευτή. Επιπροσθέτως, το ζήτημα της νομιμότητας των επίμαχων ρητρών πρέπει ad hoc να αξιολογείται και στο πεδίο εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ εν γένει και ενόψει του ότι και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι ιδιαίτερα συσταλτική στην αξιολόγησή τους δεδομένου των διατάξεων των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ ως διατάξεων αμέσου αποτελέσματος, που επιτρέπει στα εθνικά δικαστήρια και στις εθνικές ρυθμιστικές Αρχές και Αρχές Ανταγωνισμού να έχουν τη δυνατότητα να ερμηνεύσουν και να εφαρμόσουν τις διατάξεις αυτές σε υποθέσεις που αφορούν τη νομιμότητα των ανειλημμένων εκατέρωθεν συμβατικών υποχρεώσεων⁷⁹.

Οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις ως συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας προσκρούουν στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ, το οποίο ορίζει ως ασυμβίβαστες με τη διαδικασία απελευθέρωσης της εσωτερικής ενεργειακής αγοράς, συμπράξεις ή πρακτικές επιχειρήσεων που οδηγούν στην καταστρατήγηση της αξίωσης ΤΡΑ και στρεβλώνουν τον ανταγωνισμό περιορίζοντας την είσοδο νέων ανταγωνιστών και οδηγώντας αναπόδραστα στον αποκλεισμό της εσωτερικής αγοράς. Στα πλαίσια αυτά κρίθηκε στο πρώιμο στάδιο της απελευθέρωσης ως ανώτατο όριο χρονικής διάρκειας των συμβάσεων αυτών τα 15 έτη, ενώ ειδικότερα σε αγορές όπου η είσοδος νέων παικτών περιορίζεται σημαντικά λόγω π.χ. της εντάσεως κεφαλαίου που απαιτείται ή

⁷⁸Ρήτρες «Take or Pay (TOP)» σε συμβάσεις πώλησης φυσικού αερίου: Νομικές παράμετροι της προβληματική www.energypress.gr, σ, 25.11.2014.

⁷⁹ Ibid.

του υψηλού κόστους των συναλλαγών και την υψηλή ζήτηση, κρίθηκε ως κατώτατο χρονικό όριο διάρκειας τα 4-5 έτη⁸⁰.

Περαιτέρω, οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις εξετάζονται ως προς τη συμβατότητά τους με τους κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ, με κριτήριο την κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης του προμηθευτή στη σχετική αγορά, το δε κριτήριο αυτό τελεί σε άμεση συνάρτηση με τη χρονική διάρκεια των άνω συμβάσεων. Έτσι, εξετάζεται αν οι εν λόγω συμβάσεις προσκρούουν στις επιταγές του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, ενώ η αξιολόγησή τους, συμπεριλαμβανομένων και των συνομολογούμενων σε αυτές ρητρών, συμπληρώνεται με κριτήρια το μερίδιο του προμηθευτή στη σχετική αγορά προϊόντος και το ποσοστό κάλυψης της ζήτησης από κοινού. Σε κάθε περίπτωση, η Επιτροπή δεν απαγορεύει γενικά και αόριστα τη σύναψη των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων *stricto sensu*, αλλά με βάση τα ανωτέρω κριτήρια προσανατολίζεται στην αξιολόγηση των συμβατικών ρητρών, δυνάμει των ανωτέρω κονδυλίων προκειμένου να αποφανθεί για την καταχρηστικότητα τους, πιέζοντας παράλληλα, δυνάμει του μηχανισμού ανάληψης δεσμεύσεων, τις δεσπόζουσες στον ενεργειακό κλάδο επιχειρήσεις να αναλάβουν την πρωτοβουλία αναθεώρησης των σχετικών ρητρών, προκειμένου να συμβαδίζουν με την αντιμονοπωλιακή πολιτική της ΕΕ⁸¹.

Τέλος, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται και η εφαρμογή του άρθρου 106 ΣΛΕΕ στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις που συνάπτονται, το οποίο λειτουργεί ως παρέκκλιση από τις διατάξεις των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ, καθώς η λειτουργία των συμβάσεων αυτών που κατά τον σκοπό τους, εξασφαλίζουν τον ενεργειακό εφοδιασμό σε συνδυασμό με την προστασία του δημοσίου συμφέροντος των κρατών-μελών ιδιαίτερα στον ενεργειακό κλάδο, συνιστά επαρκή λόγω εξαίρεσης τους από το πλαίσιο ελέγχου της Επιτροπής αναφορικά με την ύπαρξη αντιμονοπωλιακών πρακτικών, κάμπτοντας την τυχόν καταχρηστικότητα των συμβατικών όρων αυτών⁸².

6. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΛΕΓΧΟΥ ΔΥΟ ΤΑΧΥΤΗΤΩΝ

Μια οικονομική μέθοδος προσέγγισης των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων που βασίζεται στη μελέτη των μεριδίων της αγοράς και στην καταχρηστικότητα των συμβατικών ρητρών, όπως επίσης και στις αντι-

⁸⁰ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», *Ενέργεια και Δίκαιο*, Τεύχος 16/2011, 3) Εξέταση υπό το πρίσμα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, σελ. 31.

⁸¹ *Ibid.*, σελ. 33-34.

⁸² *Ibid.*, σελ. 35.

ανταγωνιστικές επιπτώσεις της εφαρμογής τους, σε άμεση συνάρτηση με την αποκλειστικότητα και τη χρονική τους διάρκεια, μπορεί να οδηγήσει σε αντιστάθμιση μεταξύ των αντι-ανταγωνιστικών συνεπειών και των πλεονεκτημάτων τους.

A. ΜΕΡΙΔΙΑ ΑΓΟΡΑΣ

Κατά την αξιολόγηση των επιβλαβών συνεπειών των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων στον ανταγωνισμό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επικεντρώνεται σε τυχόν παραβάσεις του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και ειδικότερα λαμβάνει υπόψη της την κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης του προμηθευτή στη σχετική αγορά. Η αξιολόγηση αυτή επιτυγχάνεται διά του προσδιορισμού των μεριδίων της αγοράς. Μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ μικρότερων οικονομικών οντοτήτων, ήτοι μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, δεν θεωρούνται ικανές να επιφέρουν σημαντικές στρεβλώσεις του ανταγωνισμού στην εσωτερική αγορά ενέργειας, με εξαίρεση όταν πραγματοποιούν διασυνοριακές συναλλαγές⁸³.

Στη δικαιοδοσία της Επιτροπής συνεπώς δεν εμπίπτουν επιχειρήσεις που κατέχουν μερίδιο αγοράς που υπολείπεται του 15%. Η συμβατότητα δε των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων με τους κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ τεκμαίρεται στις περιπτώσεις που ναι μεν το μερίδιο αγοράς της συμβαλλόμενης επιχείρησης υπερβαίνει το 15%, πλην όμως δεν ξεπερνά το 30%, η συμφωνηθείσα δε χρονική διάρκεια των συναπτόμενων συμβάσεων κυμαίνεται αυστηρά μεταξύ των 4-5 ετών. Στην περίπτωση συλλογικής δεσπόζουσας θέσης από διάφορους προμηθευτές κάτω από το όριο του 30%, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ή μια εθνική αρχή ανταγωνισμού διατηρεί το δικαίωμα να προβεί σε πλήρη ανάλυση του ανταγωνισμού. Το ίδιο συμβαίνει και στις περιπτώσεις όπου οι συμβαλλόμενες επιχειρήσεις διατηρούν ακόμη μεγαλύτερα μερίδια στην αγορά⁸⁴.

Επιπλέον, για τον προσδιορισμό των μεριδίων της αγοράς λαμβάνονται υπόψη και συμβατικές ρήτρες που χαρακτηρίζονται ως «black-listed clauses», καθόσον έχουν κριθεί καταχρηστικές και ως εκ τούτου δέον όπως περιοριστούν καθώς καθίστα-

⁸³ Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, III.A two-step methodology to analyze the anti-competitive effects on LTC in deregulated energy markets is emerging, A- Step one: market share thresholds and black listed contract clauses-per se prohibitions, p. 6-7.

⁸⁴ Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, III.A two-step methodology to analyze the anti-competitive effects on LTC in deregulated energy markets is emerging, A- Step one: market share thresholds and black listed contract clauses-per se prohibitions, p. 6-7.

νται απαγορευτικές και αποτελούν εμπόδιο στις ευρωπαϊκές επιταγές περί απελευθέρωσης της εσωτερικής αγοράς ενέργειας στην ΕΕ, αφού δημιουργούν στρεβλώσεις στον ανταγωνισμό. Η συνδρομή και ενσωμάτωσή τους στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις σε συνδυασμό με την κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης της συμβαλλόμενης επιχείρησης δικαιολογούν την επέμβαση της Επιτροπής για τον καθορισμό των μεριδίων της αγοράς και την αξιολόγηση τυχόν μονοπωλιακών καταχρηστικών επιχειρηματικών πρακτικών⁸⁵.

B. ΣΤΑΘΜΙΣΗ ANTI-ANTAGONISTIKΩN ΠΤΥΧΩΝ-ΚΕΡΔΩΝ

Για την αντιστάθμιση των αντανταγωνιστικών συνεπειών που απορρέουν από τη σύναψη των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων, η Επιτροπή αναλύει επίσης και τα χαρακτηριστικά και τη δομή της εσωτερικής αγοράς ενέργειας με έμφαση στις καθετοποιημένες σχέσεις. Όπως προκύπτει και από τη νομολογία, στοιχεία που αξιολογούνται είναι η ζήτηση, το επίπεδο της κάθετης ολοκλήρωσης στην αγορά, η δυνατότητα της μεταπώλησης και η αγοραστική ισχύς. Σε γενικές γραμμές, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκρινε ότι η παρουσία πολλών αγοραστών στην πραγματικότητα περιορίζει τις δυνατότητες κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης από τον προμηθευτή. Κατά την αξιολόγηση της δομής της αγοράς, εξετάζεται και η διασφάλιση της αξίωσης ΤΡΑ, ήτοι η ύπαρξη δυνητικών ανταγωνιστών που μπορούν να εισέλθουν στην αγορά. Σύμφωνα με την Επιτροπή, ο αποκλεισμός της αγοράς δεν επιτυγχάνεται εφόσον η συνολική ζήτηση μακροπρόθεσμα δεν υπερβαίνει το 30% της παγκόσμιας ζήτησης⁸⁶.

Περαιτέρω, η Επιτροπή επίσης αξιολογεί και τα ειδικότερα χαρακτηριστικά της σύμβασης, όπως επίσης και τα συμβαλλόμενα μέρη. Συγκεκριμένα, προβαίνει στην ανάλυση χαρακτηριστικών της σύμβασης, όπως η διάρκεια, η αποκλειστικότητα, και αν οι αγοραστές που αντιπροσωπεύουν μόνοι τους ένα σημαντικό μέρος της συνολικής ζήτησης στην αγορά, έχουν δεσμευθεί μακροχρόνια με την επιχείρηση που κατέχει δεσπόζουσα θέση στον κλάδο. Πράγματι, η Επιτροπή εξετάζει τον βαθμό οικονομικής εξάρτησης του αγοραστή έναντι του κυρίαρχου προμηθευτή. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται και στην τυχόν ευελιξία των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων, προκειμένου να εξασφαλιστεί η δυνατότητα εισόδου νεοεισερχόμενων παικτών⁸⁷.

⁸⁵ Ibid., p. 7.

⁸⁶ Ibid., p. 7-8.

⁸⁷ Ibid., p. 8-9.

Εν τέλει, οι εν λόγω συμβάσεις θα πρέπει να αντισταθμίζουν τον κίνδυνο των διακυμάνσεων της ζήτησης, ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αξιολογεί ανάλογα τη διάρκεια και το επίπεδο της δεσπόζουσας θέσης στην αγορά. Για έναν νεοεισερχόμενο στον τομέα της λιανικής, η διάρκεια 5 ετών των εν λόγω συμβάσεων γίνεται αποδεκτή. Ωστόσο, ακόμη και οι επιχειρήσεις-προμηθευτές που κατέχουν δεσπόζουσα θέση στην εσωτερική αγορά ενέργειας μπορούν να διεκδικήσουν σε κάποιο βαθμό τη σύναψη μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων, ώστε να επιτύχουν την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού⁸⁸.

6.1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΤΑΧΥΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΕΕ

Προκειμένου η Επιτροπή να εξισορροπήσει τα αντι-ανταγωνιστικά μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα που ενέχει ένα χαρτοφυλάκιο μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων, υιοθετεί μια οικονομική μεθοδολογία τεσσάρων κριτηρίων και ειδικότερα εξετάζει την καταχρηστικότητα συμβατικών ρητρών και την παθογένεια των εν λόγω συμβάσεων δυνάμει της οικονομικής αποδοτικότητας τους, των κερδών που εξασφαλίζουν οι καταναλωτές, τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και τη διασφάλιση του ανταγωνισμού στη σχετική αγορά⁸⁹.

Σύμφωνα με το πρώτο κριτήριο, οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις οφείλουν να επιφέρουν σημαντικά οικονομικά οφέλη και ειδικότερα να ενισχύουν τις επενδύσεις και την είσοδο νέων παικτών στην αγορά, ενώ δυνάμει του δεύτερου κριτηρίου δέον όπως συμβάλλουν στη βελτίωση της αποδοτικότητας, διευκολύνοντας τη χρηματοδότηση των συμβαλλόμενων μερών, μειώνοντας το ενεργειακό κόστος και διοχετεύοντας μεγάλης εντάσεως κεφάλαια στην αγορά και στις υποδομές. Ωστόσο, τα επόμενα δύο κριτήρια είναι πολύ δύσκολο να χρησιμοποιηθούν για την αξιολόγηση των ενεργειακών συμβάσεων. Μια επίδραση ωστόσο των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων που δεν έχει αξιολογηθεί επαρκώς είναι η ελαχιστοποίηση των αρνητικών συνεπειών τους και ο περιορισμός της χρήσης τους στις αγορές spot⁹⁰.

⁸⁸ Ibid., p. 9.

⁸⁹ Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, IV. Balancing anti-competitive effects with efficiency gains and imposing remedies: The 'more-economic' approach in EC antitrust policy and the 'pro-entry' strategy of the European Commission in energy, A- LTC, efficiency gains and the practice of the balancing exercise, p. 10.

⁹⁰ Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, IV. Balancing anti-competitive effects with efficiency gains and imposing remedies: The 'more-economic' approach in EC antitrust policy and the 'pro-entry' strategy of the European Commission in energy, A- LTC, efficiency gains and the practice of the balancing exercise, p. 10.

Η προσέγγιση της Επιτροπής αναφορικά με την προβληματική της σύναψης μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων δεν συνίσταται στην εκ προοιμίου απαγόρευσή τους, αλλά επικεντρώνεται σε μια αναλυτική διαδικασία και σε ένα πλαίσιο ελέγχου κάθε ατομικής περίπτωσης ξεχωριστά και με βάση τα ανωτέρω κριτήρια με ιδιαίτερη έμφαση στην αναθεώρηση των καταχρηστικών συμβατικών όρων υπό το πρίσμα των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ, και ειδικότερα στη χαλιναγώγηση και τον περιορισμό της κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης των μεγάλων ενεργειακών επιχειρήσεων του κλάδου, που μέχρι πρότινος λειτουργούσε με βάση το μονοπώλιο. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η αντιστάθμιση των αρνητικών και των θετικών επιδράσεων των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων στον ανταγωνισμό στην εσωτερική αγορά ενέργειας στην Ευρώπη. Πλήθος νομολογιακών αποφάσεων επιβεβαιώνουν την ανωτέρω πολιτική ανταγωνισμού της ΕΕ στην ενεργειακή αγορά⁹¹.

7. ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΛΗΜΜΑ: ΥΠΕΡ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ

Οι κανόνες ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν ως στόχο την ευημερία της κοινής εσωτερικής αγοράς κάτι που συνήθως βαίνει σε βάρος της ευημερίας των καταναλωτών. Κατ' αποτέλεσμα παρατηρείται συχνά το φαινόμενο περιορισμού της οικονομικής ελευθερίας μεμονωμένων οντοτήτων βραχυπρόθεσμα ώστε μακροπρόθεσμα να επιτυγχάνεται η ευημερία της κοινής αγοράς. Η προβληματική αυτή αποκρυσταλλώνεται πλήρως στις περιπτώσεις απελευθέρωσης των ενεργειακών αγορών, όπου ο απώτερος σκοπός της ευρωπαϊκής αντιμονοπωλιακής πολιτικής συνίσταται στη μεγιστοποίηση της ανταγωνιστικότητας στην εσωτερική αγορά. Συνεπώς, το πραγματικό δίλημμα με την επιλογή των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων εντοπίζεται μεταξύ των κερδών που απολαμβάνουν λίγοι παίκτες στην αγορά από τη λειτουργία τους και των αρνητικών συνεπειών που επέρχονται από τη λειτουργία αυτή στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ενεργειακής αγοράς⁹².

⁹¹ Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, IV. Balancing anti-competitive effects with efficiency gains and imposing remedies: The 'more-economic' approach in EC antitrust policy and the 'pro-entry' strategy of the European Commission in energy, B- Market building through antitrust remedies: the new treatment of incumbents, p. 10-11.

⁹² Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, II. The EU actual antitrust dilemma with LTC in energy: Foreclosure vs transaction costs, p. 2.

Η σύναψη μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων εξυπηρετεί τον μακροχρόνιο σχεδιασμό των επιχειρήσεων αφού αποτελεί αντισταθμιστικό παράγοντα του επιχειρηματικού κινδύνου που αναλαμβάνουν οι τελευταίες σχετικά με τις διακυμάνσεις των τιμών και την προσφερόμενη ποσότητα, η οποία και πρέπει να ανταποκρίνεται στις αυξομειώσεις που παρουσιάζει κάθε φορά η ζήτηση, γεγονός που διευκολύνει τόσο τη λειτουργία των επιχειρήσεων, όπως επίσης ενισχύει και τις επενδύσεις στον ενεργειακό κλάδο. Η υλοποίηση των προαναφερόμενων στόχων εξυπηρετούσε το μονοπωλιακό μοντέλο των καθετοποιημένων κρατικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνταν παραδοσιακά στην ενεργειακή αγορά. Εν τούτοις, υπό το πρίσμα λειτουργίας μιας ανταγωνιστικής απελευθερωμένης ενεργειακής αγοράς, οι σταθερές spot αγορές ανέλαβαν τον ρόλο του ελέγχου του ρυθμιστή εξασφαλίζοντας τις επενδύσεις, ώστε και οι παίκτες της αγοράς να δύνανται σε κάθε περίπτωση να διαχειριστούν προς όφελός τους το υψηλό ενεργειακό κόστος⁹³.

Ωστόσο, το ευρωπαϊκό ανταγωνιστικό μοντέλο της ενεργειακής αγοράς παραμένει υπανάπτυκτο, η ζήτηση είναι ανελαστική και η εσωτερική ενεργειακή αγορά εξακολουθεί να παρουσιάζει υψηλό βαθμό συγκέντρωσης, γεγονός που ωθεί τις επιχειρήσεις να καταφεύγουν στη σύναψη των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων αναζητώντας την εξασφάλιση της αντιστάθμισης του επιχειρηματικού κινδύνου και τη διασφάλιση της αξιοπιστίας των επενδύσεων κάτι που προσφέρει το μονοπωλιακό μοντέλο οργάνωσης της ενεργειακής αγοράς. Οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις προσφέρουν στους επενδυτές τα κατάλληλα εχέγγυα προς εξασφάλιση των κεφαλαίων για τη χρηματοδότηση που χρειάζονται από τα πιστωτικά ιδρύματα. Η σύναψή τους δε ευνοείται όταν μακροπρόθεσμα η ελαστικότητα της ζήτησης είναι υψηλότερη από ότι βραχυπρόθεσμα. Ωστόσο, υφίσταται πάντα ο κίνδυνος η εξυπηρέτηση αυτής της προοπτικής να οδηγήσει βραχυπρόθεσμα σε μείωση της κερδοφορίας και σημαντικό περιορισμό της επιχειρηματικότητας και των επενδύσεων⁹⁴.

Η αβεβαιότητα που προκαλείται στην αγορά επιλύεται με τη σύναψη των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων λόγω του γεγονότος ότι οι τελευταίες λειτουργούν ως μηχανισμός αντιστάθμισης του υψηλού κόστους που ενέχουν οι ενεργειακές

⁹³ Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, II. The EU actual antitrust dilemma with LTC in energy: Foreclosure vs transaction costs, A-LTC decrease transaction costs for contracting parties, p. 2.

⁹⁴ Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, II. The EU actual antitrust dilemma with LTC in energy: Foreclosure vs transaction costs, A-LTC decrease transaction costs for contracting parties, p. 2.

επενδύσεις, ενώ αυξάνουν την αξιοπιστία των αντισυμβαλλόμενων μερών εξασφαλίζοντας τη θέση τους στην αγορά. Οι διαφορετικοί παίκτες στην αγορά καλούνται να αντιμετωπίσουν διαφορετικούς κινδύνους στη σχέση τιμής-ποσότητας κάτι που καθορίζεται από τη θέση τους στην αγορά και στην εφοδιαστική αλυσίδα, όπως επίσης και από την τεχνολογική τους κατάρτιση. Κατ' αποτέλεσμα, η αντιστάθμιση του κόστους επηρεάζει άμεσα τη χρονική διάρκεια των συναπτόμενων συμβάσεων. Άλλωστε, οι ρήτρες που συνομολογούνται στις συμβάσεις αυτές παρέχουν στα συμβαλλόμενα μέρη την απαραίτητα ευελιξία να διαχειριστούν τους επιχειρηματικούς κινδύνους που αναλαμβάνουν εξασφαλίζοντας έτσι τη θέση τους στην αγορά⁹⁵.

Ενδεικτικά, η συνομολόγηση ρητρών σιωπηρή ανανέωσης οδηγεί στη μείωση του κόστους των συναλλαγών της επαναδιαπραγμάτευσης. Ρήτρες αποκλειστικότητας επίσης επιτρέπουν στον αγοραστή να μειώσει το κόστος των συναλλαγών, ενώ ρήτρες take-or-pay παρέχουν αρκετή ευελιξία για την αποτροπή αντισυμβατικών συμπεριφορών και, επομένως, περιορίζουν την αρκετά ακριβή διαδικασία της επαναδιαπραγμάτευσης των συμβατικών όρων. Έτσι, οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις λειτουργούν καταλυτικά, εξασφαλίζοντας ευελιξία μεταξύ των μερών για την επαναδιαπραγμάτευση και επιλύοντας το πρόβλημα αξιοπιστίας των αντισυμβαλλομένων επιχειρήσεων. Αντιθέτως, η σύναψη μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων μπορεί να οδηγήσει σε νόθευση του ανταγωνισμού, εφόσον ευνοούνται καθετοποιημένες μονοπωλιακές επιχειρήσεις που διατηρούν τη δυνατότητα ρύθμισης των τιμών στην αγορά⁹⁶.

Λόγω της υψηλής συγκέντρωσης στην προσφορά και τη ζήτηση και εξαιτίας της χαμηλής ελαστικότητας της ζήτησης, τουλάχιστον σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα, η κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης μιας επιχείρησης στην αγορά spot είναι πιθανή. Οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις τείνουν να περιορίζουν την κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης μιας επιχείρησης, καθώς οι αυξήσεις των τιμών βαίνουν επικερδείς μόνο για τους μη συμβαλλόμενους προμηθευτές με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι όγκοι των συναλλαγών, ειδικά όταν η συγκέντρωση των προμηθευτών είναι χαμηλή. Αυτό ωστόσο ισχύει μόνο εάν ο ανταγωνισμός λειτουργεί à la Cournot, εάν όμως

⁹⁵ Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, II. The EU actual antitrust dilemma with LTC in energy: Foreclosure vs transaction costs, A-LTC decrease transaction costs for contracting parties, p. 3.

⁹⁶ Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, II. The EU actual antitrust dilemma with LTC in energy: Foreclosure vs transaction costs, A-LTC decrease transaction costs for contracting parties, p. 3.

διαμορφώνεται à la Bertrand, τα αποτελέσματα πάνε προς την αντίθετη κατεύθυνση⁹⁷.

Τα θετικά αποτελέσματα της εφαρμογής μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων επέρχονται μακροπρόθεσμα, καθώς διευκολύνουν την είσοδο στην αγορά και συμβάλλουν στη διαμόρφωση της, εφόσον όμως οι spot τιμές είναι ευμετάβλητες. Επιπλέον, διευκολύνουν τις επενδύσεις και συμβάλλουν έτσι στη μακροπρόθεσμη ενεργειακή επάρκεια, ενώ ενισχύουν την εναλλακτικότητα των προσφερόμενων πηγών ενέργειας και τη χρήση των τεχνολογικών επιτευγμάτων. Πράγματι, όσο μεγαλύτερη είναι η ρύθμιση του σταθερού ενεργειακού κόστους, τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος που ενυπάρχει λόγω των αυξομειώσεων μεταξύ τιμών και ποσότητας. Παράλληλα, ενώ οι καθετοποιημένες μονοπωλιακές επιχειρήσεις του κλάδου βρίσκονται σε προνομιακή θέση με μεγαλύτερη πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες, οι ασταθείς αγορές spot αποτελούν ένα ιδιαίτερα υψηλό εμπόδιο για την είσοδο νέων παικτών σε αυτές και στα οφέλη των νέων τεχνολογιών. Έτσι, οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις επιτρέπουν στους νεοεισερχόμενους να επενδύσουν άμεσα σε τεχνολογίες υψηλού σταθερού κόστους⁹⁸.

Ωστόσο, οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις ενέχουν τον κίνδυνο αποκλεισμού πιο αποδοτικών παικτών από την αγορά, εφόσον η ζήτηση παραμένει σταθερή μακροπρόθεσμα. Συγκεκριμένα, η οικονομική θεωρία βρίσκεται αντιμέτωπη με το δίλημμα στάθμισης ανάμεσα στην αξίωση TPA, στο κόστος των συναλλαγών και το υψηλό κόστος μεταφοράς των ενεργειακών προϊόντων. Ένας αγοραστής μπορεί να δεχτεί τη σύναψη μιας μακροχρόνιας ενεργειακής σύμβασης για να περιορίσει τους δυνητικά νεοεισερχόμενους, αλλά οι υπόλοιποι αγοραστές θα αναγκαστούν να δεχτούν μια αυξημένη τιμή στην επόμενη χρονική περίοδο, κάτι που δρα υπέρ του πρώτου αγοραστή, μειώνοντας την ανταγωνιστικότητα της ενεργειακής αγοράς⁹⁹.

Επιπλέον, οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις περιορίζουν τα οφέλη της spot αγοράς, εφόσον δεν είναι ευέλικτες. Καθίσταται σαφές ότι η λειτουργία μιας ανταγωνιστικής αγοράς εξασφαλίζει περισσότερη διαφάνεια μεταξύ των παικτών και

⁹⁷ Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, II. The EU actual antitrust dilemma with LTC in energy: Foreclosure vs transaction costs, B-Efficiency for individual market players rejoins efficiency for the society in some cases, p. 3.

⁹⁸ Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, II. The EU actual antitrust dilemma with LTC in energy: Foreclosure vs transaction costs, B-Efficiency for individual market players rejoins efficiency for the society in some cases, p. 4.

⁹⁹ Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, II. The EU actual antitrust dilemma with LTC in energy: Foreclosure vs transaction costs, C-But LTC can trap European energy markets in a vicious circle reinforcing collective dominance of incumbents, p. 4.

αποτρέπει τη διακριτική μεταχείριση υπέρ των προνομιούχων παραδοσιακών καθετοποιημένων κρατικών ενεργειακών επιχειρήσεων που διατηρούσαν το μονοπώλιο στον συγκεκριμένο κλάδο. Κατ' αποτέλεσμα, ο περιορισμός της σύναψης μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων οδηγεί στη χαλιναγώγηση της κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης των επιχειρήσεων που διατηρούσαν το μονοπώλιο στην αγορά. Με αυτόν τον τρόπο αποκλείεται άλλωστε, η σιωπηρή συμπαιγνία στις αγορές spot διά της σταθεροποίησης των μεριδίων αγοράς ενός ολιγοπωλίου. Άλλωστε, ορισμένες ρήτρες των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων, εκτός από τη διάρκεια και την αποκλειστικότητα, ενδέχεται επίσης να οδηγήσουν σε αντια ανταγωνιστικές επιδράσεις, διευκολύνοντας την αθέμιτη σύμπραξη μεταξύ πωλητών και κατακερματίζοντας την ανταγωνιστική ενεργειακή αγορά. Τέλος, οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις οδηγούν σε σοβαρούς περιορισμούς των τιμών, καθώς η τιμή που τίθεται υπό διαπραγματευση εξαρτάται από τις εκατέρωθεν μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών πληροφορίες επί των συνθηκών της αγοράς, ενώ τελούν σε άμεση συνάρτηση και με τη διαπραγματευτική ισχύ έκαστης επιχείρησης. Η τελευταία δε συχνά οδηγεί σε συνομολόγηση επαχθών συμβατικών όρων για τον νεοεισερχόμενο αδύναμο στην αγορά παίκτη, λειτουργώντας παράλληλα υπέρ του συμβαλλομένου κατέχοντος δεσπόζουσα θέση στην ενεργειακή αγορά¹⁰⁰.

Συμπερασματικά, το δίλημμα ανάμεσα στη σύναψη των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων και των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ παραμένει εν ισχύ. Οι συνέπειες των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων στην ανταγωνιστικότητα της εσωτερικής αγοράς καθορίζονται από σειρά παραγόντων, όπως την εξέλιξη της προσφοράς και της ζήτησης, τη δυνατότητα αποθήκευσης του προϊόντος, τη δομή της αγοράς και κατά κύριο λόγο το αντισυμβαλλόμενο μέρος. Πράγματι, αν η δυνατότητα εισόδου νέων παικτών στην αγορά είναι άμεσα συνυφασμένη με την υποχρέωση υπογραφής μιας μακροχρόνιας ενεργειακής σύμβασης, η αξίωση ότι η βελτίωση της παραγωγικότητας λειτουργεί αντισταθμιστικά με τις αντι-ανταγωνιστικές επιπτώσεις, υπολείπεται σημαντικά στις περιπτώσεις όπου οι κατέχοντες δεσπόζουσα θέση στην αγορά συμβαλλόμενοι έχουν ήδη εξασφαλίσει μια ευρεία πελατειακή βάση, ακόμη και στις περιπτώσεις υψηλών επενδύσεων. Είτε από νομική είτε από οικονομική προσέγγιση, δεν μπορεί να γίνει λόγος για απαγόρευση σύναψης μακροχρόνιων ενεργ-

¹⁰⁰ Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, II. The EU actual antitrust dilemma with LTC in energy: Foreclosure vs transaction costs, C-But LTC can trap European energy markets in a vicious circle reinforcing collective dominance of incumbents, p. 5.

γειακών συμβάσεων, παρά μόνο για περιορισμό των αντιμονοπωλιακών επιπτώσεων τους κατά το προσήκον μέτρο και σαφώς υπό το πρίσμα ελέγχου της Επιτροπής, ιδιαίτερα όταν αυτές συνάπτονται από επιχειρήσεις με δεσπόζουσα θέση, στοχεύοντας στην εξυπηρέτηση της ευρωπαϊκής επιταγής για απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας¹⁰¹.

8. ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις δεν συνιστούν αυτοδικαίως παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, αλλά η Επιτροπή εξετάζει κατά πόσον οι ρήτρες που ενσωματώνονται σε αυτές αποτελούν παραβίαση των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ. Κριτήρια αξιολόγησης των ρητρών αυτών είναι, μεταξύ άλλων, η διάρκεια της σύμβασης, η θέση της εταιρείας στην αγορά (αν έχει δεσπόζουσα θέση οπότε και αξιολογούνται οι επιπτώσεις της στην αγορά), όπως επίσης και το μερίδιο της αγοράς που κατέχει η εταιρεία. Νομολογιακά έχει γίνει δεκτό ότι η εταιρεία που κατέχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά αποκτά μια ιδιαίτερη ευθύνη, η δε εκτίμηση της δεσπόζουσας θέσης βασίζεται στους εξής παράγοντες: στην πίεση προμήθειας των ανταγωνιστών της εταιρείας και τη θέση τους στην αγορά, στο ενδεχόμενο ότι οι μελλοντικοί ανταγωνιστές μπορούν να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους στην αγορά, στις ενδεχόμενες ευκαιρίες εισόδου νέων ανταγωνιστών στην αγορά και στη διαπραγματευτική δύναμη των πελατών της εταιρείας¹⁰².

Ενόψει των ανωτέρω, η Επιτροπή εξέτασε σειρά περιπτώσεων προκειμένου να αποφανθεί για τη νομιμότητα των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων σύμφωνα με τους κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ. Η διαδικασία εξέτασης των αντιανταγωνιστικών επιπτώσεων της σύναψης μακροχρόνιων συμβάσεων προσανατολίζεται από την Επιτροπή στον περιορισμό της κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης των επιχειρήσεων που συμβάλλονται διά της αναπροσαρμογής των συμβατικών ρη-

¹⁰¹ Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «*Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, II. The EU actual antitrust dilemma with LTC in energy: Foreclosure vs transaction costs, D-Conclusion: The EU actual antitrust dilemma with LTC in energy-quo vadis European Commission?, p. 5-6.

¹⁰² Laura Rimšait, «*The Perspective of Long-Term Energy Supply Contracts in the Context of European Union Competition Law*», Published in Socialiniu Mokslu Studijos (2013/07) Vol. 5, no. 3, 3. Overview of long-term Energy Supply contracts case law, p. 894-895.

τρών στο προσήκον μέτρο που εξυπηρετεί την ευρωπαϊκή επιταγή απελευθέρωσης της ενεργειακής αγοράς και διευκολύνει την είσοδο νέων παικτών σε αυτή¹⁰³.

Συγκεκριμένα στην περίπτωση *Distrigaz*, όπου παρατηρήθηκε η λειτουργία ενός περιοριστικού μοντέλου μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων, η Επιτροπή κατέληξε σε συμβιβασμό με τη *Distrigaz* μετά τις δεσμεύσεις της τελευταίας, μεταξύ άλλων, να συνάπτει τις εν λόγω συμβάσεις με τους βιομηχανικούς πελάτες για χρονικό διάστημα έως και 5 έτη¹⁰⁴.

Στην υπόθεση *EDF*, η Επιτροπή κατέληξε επίσης σε συμβιβασμό με την εταιρεία, όπου συμφωνήθηκε επίσης ότι τα νέα συμβόλαια που θα συνάπτονταν εφεξής με τους νέους πελάτες δεν θα υπερέβαιναν τα 5 έτη, ενώ περαιτέρω δεν θα υφίσταντο περιορισμοί αποκλειστικής προμήθειας. Περαιτέρω συμφωνήθηκε ότι από 1.1.2010 έως και 31.12.2019, η *EDF* θα εξασφάλιζε ότι το 60% έως 65% του συμβατικού όγκου θα επέστρεφε στην αγορά κάθε χρόνο¹⁰⁵. Συγκεκριμένα, στην υπόθεση αυτή αποκλεισμού ανταγωνιστών από την πρόσβαση σε πελάτες που αφορούσε τη γαλλική, κρατική πρώην μονοπωλιακή επιχείρηση ηλεκτρικής ενέργειας *EDF*, η Επιτροπή κατέληξε στο ότι η *EDF*, προέβαινε σε κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης της στην αγορά, συνάπτοντας συμβάσεις προμήθειας οι οποίες απέκλειαν τους ανταγωνιστές από την είσοδο στην αγορά, λόγω συμβατικών ρητρών διάρκειας και αποκλειστικότητας. Η *EDF* δεσμεύτηκε επιπλέον ότι θα καταργήσει όλους τους περιορισμούς στη μεταπώληση ηλεκτρικής ενέργειας, βοηθώντας τους νέους πελάτες¹⁰⁶.

Στην υπόθεση της γερμανικής εταιρείας *E.ON Ruhrgas* διαπιστώθηκε ότι ορισμένες ρήτρες στις μακροχρόνιες συμβάσεις της εταιρείας δεν συμμορφώνονταν με την αξίωση TPA, αφού η εταιρεία διατηρούσε μακροπρόθεσμα το μεγαλύτερο μέρος της διαθέσιμης δυναμικότητας στα σημεία εισόδου στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου κλειστό σε τρίτους. Αυτό οδήγησε την Επιτροπή στο συμπέρασμα ότι η *E.ON* προέβαινε σε κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης της στην αγορά αερίου και έτσι ε-

¹⁰³ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, 5) Εξέταση υπό το πρίσμα του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, σελ. 34.

¹⁰⁴ *Distrigaz* (υπόθεση COMP / 37.966). Απόφαση της Επιτροπής της 11 Οκτώβρη 2007 [2007] EE C9 / 5.

¹⁰⁵ Επιτροπή (EC). Ανακοίνωση που δημοσιεύεται σύμφωνα με το άρθρο 27 (4) του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003, υπόθεση COMP / B-1 / 39.386. Γαλλία [2007] EE C262 / 32.

¹⁰⁶ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, 5) Εξέταση υπό το πρίσμα του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, σελ. 34.

ξαναγκάστηκε να δεσμευτεί να απελευθερώσει την πρόσβαση στο δίκτυο κατά 15% στα σημεία εισόδου του αγωγού έως τον Οκτώβριο του 2010¹⁰⁷.

Σε εθνικό επίπεδο, η Ελληνική Επιτροπή Ανταγωνισμού εξέτασε τις περιπτώσεις των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων, τόσο στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, όπως επίσης και στην αγορά φυσικού αερίου. Συγκεκριμένα ως προς τις συναπτόμενες συμβάσεις της ΔΕΗ με πελάτες της, εξεδόθη η υπ' αριθμ. 457/V/2009 απόφαση της ΕΑ. Καταρχήν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2008 εξέτασε το κατά πόσο η διατήρηση της οιονεί μονοπωλιακής θέσης της ΔΕΗ στην αγορά, κάτι που της επιτρέπει να έχει αποκλειστική πρόσβαση στα κοιτάσματα λιγνίτη και να τα εκμεταλλεύεται σε ποσοστό 91% συμμορφώνεται με το άρθρο 106 ΣΛΕΕ. Η ΕΑ έκρινε με την απόφασή της ότι καταρχήν λόγω της μεγάλης χρονικής διάρκειας και της κυρίαρχης θέσης της ΔΕΗ στην εθνική αγορά (άνω του 95%), συμβάσεις αποκλειστικότητας συνιστούν σύμπραξη επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένου δε και του γεγονότος ότι η ΔΕΗ έχει αποσβέσει τις επενδύσεις στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας. Έτσι, παρατηρήθηκαν έντονες στρεβλώσεις του ανταγωνισμού στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και κρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ότι το μερίδιο αγοράς 60% εκμετάλλευσης των λιγνιτικών κοιτασμάτων που διαθέτει η ΔΕΗ, ενόψει της δεσπόζουσας θέσης που κατέχει στην αγορά, είναι το μέγιστο επιτρεπτό, κατ' αποτέλεσμα το υπολειπόμενο ποσοστό 40% κρίθηκε ως το ελάχιστο μερίδιο που πρέπει να διατεθεί στους ανταγωνιστές¹⁰⁸.

Περαιτέρω, η Επιτροπή Ανταγωνισμού σε Ολομέλεια αποδέχτηκε την ανάληψη δεσμεύσεων της ΔΕΠΑ για παύση πιθανολογούμενων παραβάσεων στην αγορά προμήθειας φυσικού αερίου και στην αγορά πρόσβασης στο δίκτυο, ενώ έκρινε δυνάμει της υπ' αριθμ. 555/VII/2012 απόφασης ότι η ΔΕΠΑ, αρνούμενη να παραχωρήσει τη χρήση της δεσμευμένης μεταφορικής ικανότητας σε συνδυασμό με τη συμπεριφορά του ΔΕΣΦΑ, παραβίασε τα άρθρα 2 του ν. 703/1977 όπως ίσχυε και 102 ΣΛΕΕ, λόγω παράβασης κανόνων πρόσβασης τρίτων στο δίκτυο, εκμεταλλευόμενες αμφότερες οι επιχειρήσεις τη δεσπόζουσα θέση τους στην αγορά¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκτυο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, 5) Εξέταση υπό το πρίσμα του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, σελ. 35.

¹⁰⁸ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκτυο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, 7) Ελληνική αγορά και μακροχρόνιες συμβάσεις στην ηλεκτρική ενέργεια: ειδικά η απόφαση 457/V/2009 της Επιτροπής Ανταγωνισμού και η περίπτωση του λιγνίτη, σελ. 36-38.

¹⁰⁹ Καταχρηστικές Συμπεριφορές στην αγορά φυσικού αερίου, Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 19/2013, σελ. 8.

8.1. Η ΥΠΟΘΕΣΗ DISTRIGAZ (2007)

Η Επιτροπή κατά την αξιολόγηση των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων και της νομιμότητας των συνομολογούμενων σε αυτές ρητρών δυνάμει των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ, εξέτασε τη βελγική αγορά φυσικού αερίου και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η χρονική διάρκεια των συμβάσεων, όπου συμβαλλόμενο μέρος είναι επιχείρηση κατέχουσα δεσπόζουσα θέση στην αγορά, είναι κατά κανόνα μικρότερη από τα οριζόμενα στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ, αφού με την κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης επέρχονται σημαντικά αποτελέσματα αποκλεισμού της αγοράς¹¹⁰.

Στις 26 Φεβρουαρίου 2004, η Επιτροπή κοινοποίησε αιτιάσεις κατά της Distrigaz σχετικά με τις συναπτόμενες από αυτή συμβάσεις προμήθειας φυσικού αερίου με βιομηχανικούς πελάτες, εκκινώντας τη σχετική διαδικασία σύμφωνα με το άρθρο 9 του κανονισμού 1/2003. Κατά τον έλεγχο της Επιτροπής, δημιουργήθηκαν αμφιβολίες σχετικά με το αν οι πρακτικές της Distrigaz επιφέρουν στρεβλώσεις του ανταγωνισμού εμποδίζοντας την απελευθέρωση της ενεργειακής εσωτερικής αγοράς και συνιστούν έτσι παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και της αντιμονοπωλιακής πολιτικής της ΕΕ εν γένει¹¹¹.

Σύμφωνα με τις προκαταρκτικές εκτιμήσεις, η Distrigaz κατέχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά για την προμήθεια φυσικού αερίου σε μεγάλους πελάτες στο Βέλγιο. Κατ' αποτέλεσμα, και με πολύ λίγες εξαιρέσεις, οι πελάτες αυτοί έχουν μόνο έναν προμηθευτή αερίου και έτσι ο ανταγωνισμός στην αγορά προμήθειας φυσικού αερίου λαμβάνει χώρα όταν μια σύμβαση λήγει και μια νέα σύμβαση συνάπτεται. Ειδικότερα, η Distrigaz ανήκει στον όμιλο Suez, με θυγατρικές την Electrabel, που είναι πάροχος ηλεκτρικής ενέργειας στο Βέλγιο και την Electrabel Customer Solutions NV που τυγχάνει μεταπωλητής αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας. Πριν από την απελευθέρωση της αγοράς φυσικού αερίου, η Distrigaz είχε το αποκλειστικό δικαίωμα να μεταφέρει και να αποθηκεύει φυσικό αέριο στο Βέλγιο και ήταν ο μοναδικός προμηθευτής αερίου σε μεγάλους πελάτες. Μετά την ελευθέρωση, η Distrigaz παρέμενε ο μεγαλύτερος εισαγωγέας και προμηθευτής φυσικού αερίου στο Βέλγιο¹¹².

Στη συγκεκριμένη υπόθεση, η Επιτροπή κοινοποίησε τις αιτιάσεις της, αφού έλαβε υπόψη της κριτήρια όπως η διάρκεια των επίδικων συμβάσεων, η θέση του

¹¹⁰ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, 3) Εξέταση υπό το πρίσμα του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, σελ. 33.

¹¹¹ Distrigaz (υπόθεση COMP / 37.966). Απόφαση της Επιτροπής της 11 Οκτώβρη 2007 [2007] ΕΕ C9 / 5.

¹¹² Distrigaz (υπόθεση COMP / 37.966). Απόφαση της Επιτροπής της 11 Οκτώβρη 2007 [2007] ΕΕ C9 / 5.

προμηθευτή στη σχετική αγορά και το συνολικό του μερίδιο σε συνδυασμό με τη δομή της σχετικής αγοράς (relevant market). Η σχετική αγορά αναφορικά με το προϊόν ορίστηκε η αγορά φυσικού αερίου, ενώ γεωγραφικά η σχετική αγορά τοποθετήθηκε στο Βέλγιο, με βάση το εκεί υφιστάμενο νομικό και ρυθμιστικό πλαίσιο, τη δομή της αγοράς και τις διαφορές τιμής μεταξύ του Βελγίου και των γειτονικών κρατών μελών. Η κατοχή δεσπόζουσας θέσης στη σχετική αυτή αγορά εκ μέρους της Distrigaz κατά την έννοια του άρθρου 82 της Συνθήκης (101 ΣΛΕΕ) προσδιορίστηκε δυνάμει του υψηλού μεριδίου αγοράς της, των σημαντικών εμποδίων εισόδου στη σχετική αγορά και της κάθετοποιημένης δομής της Distrigas εντός του ομίλου Suez. Ειδικότερα, το μερίδιο αγοράς της Distrigaz στη σχετική αγορά (ή τμήματος) για βιομηχανικούς πελάτες το 2004 ήταν [55-65] τοις εκατό, ενώ, ένα άλλο μέλος του Ομίλου Suez, είχε μερίδιο αγοράς [5-15] τοις εκατό. Έτσι, το συνολικό μερίδιο αγοράς της Distrigaz και συνδεδεμένες επιχειρήσεις ήταν [70-80] τοις εκατό. Σε αντίθεση, ο επόμενος μεγαλύτερος προμηθευτής στη σχετική αγορά είχε μερίδιο αγοράς [5-15] τοις εκατό¹¹³.

Με τη σύναψη μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων φυσικού αερίου στη βελγική αγορά, η Distrigaz διέθετε ένα χαρτοφυλάκιο συμβολαίων με τους πελάτες τα οποία συμπεριελάμβαναν ρήτρες TOP. Δεδομένης της δεσπόζουσας θέσης της Distrigaz στην αγορά, η λειτουργία των συμβολαίων αυτών θεωρήθηκε από την Επιτροπή ότι μπορούσε να επιφέρει εμπόδια εισόδου στη σχετική αγορά προς τρίτους ανταγωνιστές, όπως επίσης δύνατο να οδηγεί και σε κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης της Distrigaz, λαμβανομένων υπόψη και της υψηλής διάρκειας των συμβολαίων όπως επίσης και των ποσοτήτων φυσικού αερίου που έπρεπε να αγοράζονται αποκλειστικά από την Distrigaz¹¹⁴.

Προκειμένου να άρει τις επιφυλάξεις της Επιτροπής, η Distrigaz και οι συνδεδεμένες με αυτή επιχειρήσεις πρότειναν ορισμένες δεσμεύσεις και συγκεκριμένα ότι περίπου το 70% των ποσοτήτων φυσικού αερίου που διοχετεύονταν σε βιομηχανικούς χρήστες και παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας στο Βέλγιο θα επανέρχονταν στην αγορά, ενώ η διάρκεια των νέων σχετικών συμβάσεων δεν θα υπερέβαινε πλέον τα 5 έτη, με εξαίρεση εκείνων που με τις νέες μονάδες ηλεκτροπαραγωγής ισχύος άνω των 10 MW. Επιπλέον, η Distrigaz πρότεινε τη σύναψη νέων συμβάσεων με με-

¹¹³ Distrigaz (υπόθεση COMP / 37.966). Απόφαση της Επιτροπής της 11 Οκτώβρη 2007 [2007] EE C9 / 5.

¹¹⁴ Distrigaz (υπόθεση COMP / 37.966). Απόφαση της Επιτροπής της 11 Οκτώβρη 2007 [2007] EE C9 / 5.

ταπωλητές που δεν θα υπερέβαιναν τα δύο έτη, χωρίς να περιλαμβάνουν ρήτρε περιορισμού χρήσης¹¹⁵.

Με τις δεσμεύσεις της Distrigaz, που είχαν ως στόχο να άρουν τις αμφιβολίες της Επιτροπή σχετικά με την κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης της στην αγορά και τη νομιμότητα των συναπτόμενων από αυτή μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων, θα είχαν τη δυνατότητα και εναλλακτικοί προμηθευτές να εισέλθουν στην αγορά και να λάβουν σχετικό μερίδιο, καθώς αυτές θα είχαν τετραετή διάρκεια και θα ίσχυαν καθόλο το χρονικό διάστημα που η Distrigaz θα διατηρούσε το μερίδιο αγοράς της σε ποσοστό άνω του 40%. Ειδικότερα δε η πρόταση της Distrigaz αναφορικά με την εφεξής πενταετή διάρκεια των συναπτόμενων μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων στον τομέα φυσικού αερίου αντιστοιχούσε στην προϋπόθεση που θέτει το 101 ΣΛΕΕ, κατά το οποίο αυτό τυγχάνει ανεφάρμοστο όταν συντρεχουσών και των υπολοίπων προϋποθέσεων οι κάθετες συμφωνίες δεν υπερβαίνουν τα 5 έτη¹¹⁶.

Η Επιτροπή έκανε δεκτές τις δεσμεύσεις που ανέλαβε η εταιρεία για την αποφυγή επιβολής προστίμου και συγκεκριμένα την υποχρέωση παράλειψης υπογραφής συμβάσεων με βιομηχανικούς καταναλωτές για περίοδο που υπερβαίνει τα 5 έτη και την υποχρέωση απελευθέρωσης, εντός του επόμενου της απόφασης έτους, του 70% της συνολικής ποσότητας φυσικού αερίου που προμηθεύει στους πελάτες της στο Βέλγιο¹¹⁷. Στα πλαίσια αυτά εξέδωσε την υπ' αριθμ. COMP/B-1/37966 /11.10.2007 με την οποία κατέστησε υποχρεωτικές τις δεσμεύσεις της Distrigaz και δυνάμει τις οποίας επιτεύχθηκε ο προσδιορισμός ενός γενικότερου πλαισίου κανόνων συμπεριφοράς των επιχειρήσεων χωρίς εξαντλητική ρύθμιση των συναπτόμενων συμβάσεων¹¹⁸.

8.2. GAZPROM: Η ΝΕΑ ΠΡΟΚΛΗΣΗ

Σύμφωνα με την από 22 Απριλίου 2015 ανακοίνωσή της, η Επιτροπή κοινοποίησε αιτιάσεις στην Gazprom, καθώς κατόπιν σχετικών ερευνών γεννήθηκαν αμφιβολίες σχετικά με την υιοθέτηση αντιμονοπωλιακών επιχειρηματικών πρακτικών της

¹¹⁵ Θεόδωρος Γαλάνης, «Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντι-ανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας», Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, 2. Η καθιέρωση αντίστοιχης πρακτικής στο πλαίσιο εφαρμογής των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ στις ενεργειακές αγορές, σελ. 141.

¹¹⁶ Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, 3) Εξέταση υπό το πρίσμα του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, σελ. 33-34.

¹¹⁷ www.energyexpress.gr, «Ρήτρες «Take or Pay (TOP)» σε συμβάσεις πώλησης φυσικού αερίου: Νομικές παράμετροι της προβληματικής», 25.11.2014.

¹¹⁸ Θεόδωρος Γαλάνης, «Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντι-ανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας», Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, 2. Η καθιέρωση αντίστοιχης πρακτικής στο πλαίσιο εφαρμογής των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ στις ενεργειακές αγορές, σελ. 141.

κατά παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, και ειδικότερα την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης της στις αγορές αερίου της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, αφού καλύπτει πάνω από το 1/3 των εισαγωγών φυσικού αερίου στην ΕΕ¹¹⁹. Η Επιτροπή κίνησε επίσημη διαδικασία κατά της Gazprom την 31η Αυγούστου 2012. Η Gazprom είναι ο κυρίαρχος προμηθευτής φυσικού αερίου όλων των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, με μερίδιο αγοράς κατά πολύ μεγαλύτερο του 50% στις περισσότερες χώρες, ενώ σε ορισμένες χώρες ανέρχεται έως και το 100%.

Με βάση την έρευνά της, η Επιτροπή έκρινε ότι η Gazprom παραβιάζει την αντιμονοπωλιακή νομοθεσία της ΕΕ, ακολουθώντας συνολική στρατηγική διαχωρισμού των αγορών φυσικού αερίου της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, περιορίζοντας, για παράδειγμα, τη δυνατότητα διασυνοριακής μεταπώλησης του φυσικού αερίου από τους πελάτες της, χρεώνοντας ενδεχομένων δυσανάλογες τιμές σε ορισμένα κράτη μέλη, ενώ ενσωματώνει στις σχετικές συμβάσεις καταχρηστικές ρήτρες, όπως TOP που σε πολλές περιπτώσεις αγγίζουν το 90% της ποσότητας φυσικού αερίου. Περαιτέρω, η Gazprom επιβάλλει εδαφικούς περιορισμούς στις συμφωνίες προμήθειας με τους χονδρεμπόρους και με ορισμένους βιομηχανικούς πελάτες στις παραπάνω χώρες. Οι εν λόγω περιορισμοί περιλαμβάνουν απαγορεύσεις εξαγωγής και ρήτρες με τις οποίες επιβάλλεται η χρήση του αγοραζόμενου φυσικού αερίου σε συγκεκριμένη περιοχή (ρήτρες προορισμού). Αυτοί οι εδαφικοί περιορισμοί έχουν ενδεχομένως ως αποτέλεσμα υψηλότερες τιμές φυσικού αερίου και παρέχουν τη δυνατότητα στην Gazprom να ασκεί αθέμιτη τιμολογιακή πολιτική σε πέντε κράτη μέλη (Βουλγαρία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία και Πολωνία), χρεώνοντας τιμές στους εμπόρους χονδρικής πώλησης που είναι σημαντικά υψηλότερες σε σύγκριση με το κόστος της Gazprom ή με τις τιμές αναφοράς.

Κατ' αποτέλεσμα, σύμφωνα με την Επιτροπή οι αθέμιτες επιχειρηματικές πρακτικές της Gazprom αναφορικά με την τιμολόγηση, τη συνομολόγηση καταχρηστικών ρητρών στις μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις φυσικού αερίου και την καταστράτηγηση της πρόσβασης τρίτων στις υποδομές φυσικού αερίου με την παράλληλη άρνηση της περί μεταπώλησης, η Gazprom ενδεχομένως να έχει εκμεταλλευτεί καταχρηστικά τη δεσπόζουσα θέση της στην αγορά, κατά παράβαση του άρθρου 102 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ). Η συμπεριφορά αυτή,

¹¹⁹ Στο δεύτερο βαθμό η διαίτησία Gazprom και RWE σχετικά με τη νομιμότητα ρητρών πληρωμής άνευ παραλαβής, Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 18/2012, σελ. 12.

εφόσον επιβεβαιωθεί, εμποδίζει τη διασυνοριακή πώληση φυσικού αερίου εντός της ενιαίας αγοράς, και, κατά συνέπεια, μειώνει τη ρευστότητα και την αποδοτικότητα των αγορών φυσικού αερίου. Επιπλέον, εγείρει τεχνητούς φραγμούς στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών¹²⁰.

Είναι δεδομένο ότι η υπόθεση Gazprom αναμένεται να συμβάλει στην αξιολόγηση σοβαρών νομικών ζητημάτων ειδικά γύρω από τη συμβατότητα των παραδοσιακών μακροχρόνιων συμβάσεων προμήθειας φυσικού αερίου με τους κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι πρόκειται για υπόθεση τεράστιας διπλωματικής, πολιτικής και εμπορικής σημασίας. Η απελευθέρωση της ευρωπαϊκής αγοράς φυσικού αερίου ξεκίνησε με την αμφιλεγόμενη κυριαρχία των καθετοποιημένων επιχειρήσεων στα κράτη μέλη σε συνδυασμό με τις μακροχρόνιες συμβάσεις που αυτές συνήπταν με ενδιάμεσους ή τελικούς καταναλωτές, όπως επίσης και τις μακροχρόνιες συμβάσεις που συνάπτονταν μεταξύ παραγωγών αερίου και καθετοποιημένων επιχειρήσεων- προμηθευτών. Ωστόσο, σήμερα η διαφοροποίηση των πηγών εφοδιασμού φυσικού αερίου στην Ευρώπη εντείνεται με τη λειτουργία του ΥΦΑ, των hub αγορών, του σχιστολιθικού αερίου εκ των Ηνωμένων Πολιτειών κλπ.¹²¹

Στη συγκεκριμένη υπόθεση, οι χρησιμοποιούμενες ρήτρες των συμβολαίων της Gazprom περί εδαφικού περιορισμού, ήτοι απαγόρευσης μεταπώλησης του αερίου εκτός της χώρας προορισμού, take or pay ρήτρες, ή ρήτρες ελέγχου των αγωγών, ώστε να περιορίζεται η πρόσβαση τρίτων στο υφιστάμενο δίκτυο υποδομών και να εκμηδενίζεται ο ανταγωνισμός, όπως και ρήτρες τιμολόγησης, τέθηκαν υπό αμφισβήτηση από την Επιτροπή και ήγειραν σχετικές ανησυχίες¹²².

Ωστόσο, το γεγονός ότι η Gazprom κυριαρχεί σε όλα τα στάδια της αγοράς φυσικού αερίου, ήτοι στην εξερεύνηση, παραγωγή, χονδρική και λιανική πώληση, σε συνδυασμό με την εξαγωγή του αερίου και το μονοπώλιο αγωγών δεν συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη της Ρωσίας. Αυτό σε συνδυασμό με τη διαφοροποίηση των πηγών εφοδιασμού της ΕΕ και την ακριβή ανάπτυξη του μονοπωλίου από την ίδια την Gazprom, επιφέρει σημαντικές απώλειες επενδύσεων στον Ρωσικό κολοσσό. Συνεπώς, με το άνοιγμα της εν λόγω υπόθεσης, η Gazprom έχει τη δυνατότητα να

¹²⁰ www.europa.eu, European Commission – Press release, Antitrust: Commission sends Statement of Objections to Gazprom for alleged abuse of dominance on Central and Eastern European gas supply markets, 22.04.2015.

¹²⁰ C &RR, Issue 2/2015, KLC LAW FIRM, EDITORIAL: “The European Commission sent Statement of Objections to Gazprom: The new decade antitrust battle begins”, p.2.

¹²¹ Alan Riley, “Commission v. Gazprom: The antitrust clash of the decade?”, CEPS, No. 285, 31 October 2012, 4. The Gazprom Case, p. 8.

επανεξετάσει πιο συμφέρουσες επιλογές. Είναι βέβαιο ότι διαθέτει τεράστιες ποσότητες φυσικού αερίου και ένα ανεπτυγμένο δίκτυο αγωγών, η ανάπτυξη του οποίου ωστόσο απαιτεί υψηλές επενδύσεις και υψηλή τεχνολογική κατάρτιση. Η ύπαρξη ενός αποτελεσματικού μοντέλου ανταγωνισμού μακριά από το μοντέλο του μονοπωλίου που ακολουθεί, θα συμβάλλει ενεργά στην αποτελεσματική ανάπτυξη της αγοράς διασφαλίζοντας τη θέση της Gazprom. Ωστόσο, αυτό μπορεί να λάβει χώρα με ασφάλεια εντός της ρυθμιζόμενης απελευθέρωσης της αγοράς φυσικού αερίου που προωθεί η ΕΕ. Έτσι, κρίνεται ωφέλιμο για τη Ρωσία να αποδεχτεί ως ένα βαθμό τους κανόνες απελευθέρωσης της εσωτερικής αγοράς φυσικού αερίου που προωθεί η ΕΕ, διά πώλησης ή απομόνωσης περιουσιακών στοιχείων της (δικτύου αγωγών της), διοχέτευσης αερίου σε υφιστάμενους κόμβους, ώστε να διατηρήσει χαμηλές τιμές στην εγχώρια αγορά, που θα προωθήσουν με τη σειρά τους την ανταγωνιστικότητα του ρωσικού φυσικού αερίου στην εσωτερική αγορά της Ευρώπης. Παρόλα αυτά η Ρωσία φαίνεται πρόθυμη να αντισταθεί στην προσπάθεια της ΕΕ προς την απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς φυσικού αερίου¹²³.

9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι ενεργειακές αγορές είναι αγορές υψηλής εντάσεως κεφαλαίου και συνεπάγονται υψηλά κόστη και επενδύσεις για τις δραστηριοποιούμενες επιχειρήσεις στον κλάδο. Η απόσβεση των επενδύσεων και η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού οδήγησαν στην παραδοσιακή εφαρμογή μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων που εξασφάλιζαν τα επιχειρηματικά κίνητρα καίτοι οδηγούσαν στον αποκλεισμό της αγοράς σε τρίτους και δεν συνάδουν με τις ευρωπαϊκές επιταγές περί απελευθέρωσης της εσωτερικής αγοράς ενέργειας.

Επιπροσθέτως, λόγω της υψηλής συγκέντρωσης που παρουσιάζεται στην αγορά όπου παραδοσιακά δρούσαν καθετοποιημένες κρατικές επιχειρήσεις τα φαινόμενα κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης εντεινόνταν διά της σύναψης μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων. Παρά τα οφέλη των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων στον μακροχρόνιο σχεδιασμό, με τη συνομολόγηση σε αυτές καταχρηστικών ρητρών και με δεδομένο ότι η ζήτηση παραμένει ελαστική μακροχρόνια στις ενεργειακές αγορές, η συμβασιοποίηση μιας καθορισμένης τιμής και η παραλαβή μιας

¹²³ Alan Riley, "Commission v. Gazprom: The antitrust clash of the decade?", CEPS, No. 285, 31 October 2012, 6. Settlement proposals and conclusions, p. 13-15.

συμβασιολογημένης ποσότητας ανεξαρτήτως της κατανάλωσης τυγχάνει μη συμφέρουσα για τον εκάστοτε αγοραστή. Σε συνδυασμό δε με το ότι οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις τυγχάνουν κατά κανόνα αποκλειστικές, οι απαγορεύσεις που συχνά περιέχουν σχετικά με την άρνηση μεταπώλησης της υπολειπόμενης ποσότητας και της σύναψης ευνοϊκότερων ίσως βραχυπρόθεσμων συμβάσεων με άλλους προμηθευτές, δημιουργούνται στρεβλώσεις στον ανταγωνισμό και δεν εξυπηρετείται η αξίωση ΤΡΑ.

Είτε από νομική είτε από οικονομική προσέγγιση δεν μπορεί να γίνει λόγος για απαγόρευση σύναψης μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων, παρά μόνο για περιορισμό των αντιμονοπωλιακών επιπτώσεών τους κατά το προσήκον μέτρο υπό το πρίσμα ελέγχου της Επιτροπής, ιδιαίτερα όταν αυτές συνάπτονται από επιχειρήσεις με δεσπόζουσα θέση, στοχεύοντας στην εξυπηρέτηση της ευρωπαϊκής επιταγής για την απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας. Οι μακροχρόνιες ενεργειακές συμβάσεις δεν συνιστούν αυτοδικαίως παράβαση των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ, αλλά υπό το πρίσμα τους, η Επιτροπή αξιολογεί την καταχρηστικότητα ή μη των συμβατικών όρων που συνομολογούνται σε αυτές.

Η προσέγγιση της Επιτροπής αναφορικά με την προβληματική της σύναψης μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων δεν συνίσταται στην εκ προοιμίου απαγόρευσή τους, αλλά επικεντρώνεται σε μια αναλυτική διαδικασία και σε ένα πλαίσιο ελέγχου κάθε ατομικής περίπτωσης ξεχωριστά και με βάση επιμέρους κριτήρια με ιδιαίτερη έμφαση στην αναθεώρηση των καταχρηστικών συμβατικών όρων υπό το πρίσμα των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ, και ειδικότερα στον περιορισμό της χρονικής τους διάρκειας αλλά και στη χαλιναγώγηση και τον περιορισμό της κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης των μεγάλων ενεργειακών επιχειρήσεων του κλάδου, που μέχρι πρότινος λειτουργούσε με βάση το μονοπώλιο. Με πλήθος νομολογιακών αποφάσεων επιβεβαιώνεται η ανωτέρω πολιτική ανταγωνισμού της ΕΕ στην ενεργειακή αγορά, με την οποία και επιδιώκεται η αντιστάθμιση των αρνητικών και των θετικών επιδράσεων των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων στον ανταγωνισμό στην εσωτερική αγορά ενέργειας στην Ευρώπη.

Συμπερασματικά, η Επιτροπή δεν ανέπτυξε αρχικά κάποια συστηματική μεθοδολογία ανάλυσης των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων. Η πρώτη συστηματοποίηση των βασικών κριτηρίων επισκόπησής τους τέθηκε με την ιστορική απόφαση της Distrigaz το 2007. Τα βασικά κριτήρια για την αξιολόγηση των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων είχαν να κάνουν με τη θέση του προμηθευτή στην αγορά, το

μερίδιο της ζήτησης, τη χρονική διάρκεια των συμβάσεων, το συνολικό μερίδιο της αγοράς και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας. Σε κάθε περίπτωση η εφαρμογή των μακροχρόνιων ενεργειακών συμβάσεων επιφέρει τόσο θετικές όσο και αρνητικές συνέπειες γεγονός που δεν μπορεί να οδηγήσει στην καθολική απαγόρευσή τους¹²⁴.

Τέλος, η Επιτροπή αξιολογεί τις εν λόγω συμβάσεις σε δύο στάδια, αξιολογώντας μεταξύ άλλων, το βαθμό συγκέντρωσης της αγοράς, την ύπαρξη αγοραστικής δύναμης, τα εμπόδια εισόδου, τον δυνητικό ανταγωνισμό και τις σωρευτικές επιπτώσεις των μακροχρόνιων συμφωνιών στη σχετική γεωγραφική αγορά, ενώ σημαντικός παράγοντας επίσης καθίσταται ο βαθμός οικονομικής εξάρτησης του πωλητή από τον συγκεκριμένο προμηθευτή¹²⁵. Ωστόσο, η στάση της Επιτροπής παραμένει μετριοπαθής, ο έλεγχος των συμβάσεων παραμένει εμπειρικός και η σταδιακή απελευθέρωση της αγοράς εξακολουθεί να απέχει παρασάγγας της επιδιωκόμενης ολοκλήρωσης.

¹²⁴ Θεόδωρος Γαλάνης, «Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντι-ανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας», Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, 1. Η στεγανοποίηση της αγοράς εξαιτίας της σύναψης μακροχρόνιων συμβάσεων, σελ. 124-125.

¹²⁵ Θεόδωρος Γαλάνης, «Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντι-ανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας», Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, 1. Η στεγανοποίηση της αγοράς εξαιτίας της σύναψης μακροχρόνιων συμβάσεων, σελ. 127-128.

10. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ

- 1) www.europa.eu, European Commission – Press release, Antitrust: Commission sends Statement of Objections to Gazprom for alleged abuse of dominance on Central and Eastern European gas supply markets, 22.04.2015.
- 2) Στο δεύτερο βαθμό η διαιτησία Gazprom και RWE σχετικά με τη νομιμότητα ρητρών πληρωμής άνευ παραλαβής, Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 18/2012, σελ. 12.
- 3) Νικόλαος Ι. Πίτσος, «Μακροχρόνιες συμβάσεις αποκλειστικής προμήθειας στο δίκαιο της ενέργειας και ανταγωνισμός: Ειδικά η περίπτωση των συμβάσεων «take or pay» στην αγορά φυσικού αερίου», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 16/2011, σελ. 28-39.
- 4) www.energypress.gr , «Ρήτρες «Take or Pay (TOP)» σε συμβάσεις πώλησης φυσικού αερίου: Νομικές παράμετροι της προβληματικής», , 25.11.2014.
- 5) Θεόδωρος Γαλάνης, «Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντι-ανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας», Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, 2. Η καθιέρωση αντίστοιχης πρακτικής στο πλαίσιο εφαρμογής των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ στις ενεργειακές αγορές, σελ. 141.
- 6) Henrik K. Thorrud, «EU Competition Law and Long Term Energy Supply Contracts», Published in www.scribd.com on 22.02.2012, p. 1-6.
- 7) Laura Rimšait, «The Perspective of Long-Term Energy Supply Contracts in the Context of European Union Competition Law», Published in Socialiniu Mokslu Studijos (2013/07) Vol. 5, no. 3, p. 885-898.
- 8) Jean-Michel Glachant and Adrien de Hauteclocque, «Long-Term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy», Published in EUI Working Papers RCAS 2009/06 Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Loyols de Palacio Programme on Energy Policy, p. 1-12.
- 9) Distrigaz (υπόθεση COMP / 37.966). Απόφαση της Επιτροπής της 11 Οκτώβρη 2007 [2007] EE C9 / 5.
- 10) Καταχρηστικές Συμπεριφορές στην αγορά φυσικού αερίου, Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο, Τεύχος 19/2013, σελ. 8.
- 11) Επιτροπή (EC). Ανακοίνωση που δημοσιεύεται σύμφωνα με το άρθρο 27 (4) του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003, υπόθεση COMP / B-1 / 39.386. Γαλλία [2007] EE C262 / 32.

- 12) Θεόδωρος Γαλάνης, «Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντι-ανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας», *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη*, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, I. Εισαγωγή, σελ. 115-118.
- 13) Θεόδωρος Γαλάνης, «Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντι-ανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας», *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη*, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, I. Η στεγανοποίηση της αγοράς εξαιτίας της σύναψης μακροχρόνιων συμβάσεων, σελ. 124-128.
- 14) Νικόλαος Ε. Φαραντούρης, «I. Ολοκλήρωση και ελευθέρωση των αγορών ενέργειας στην ΕΕ», *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη*, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, I. Εισαγωγή, σελ. 3.
- 15) Νικόλαος Ε. Φαραντούρης, «I. Ολοκλήρωση και ελευθέρωση των αγορών ενέργειας στην ΕΕ», *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη*, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, IV. Στόχοι της πολιτικής ενέργειας της ΕΕ, Α. Λειτουργία της Εσωτερικής Αγοράς, σελ. 10-11.
- 16) Δημητρίου Ν. Τζουγανάτου (επιμ.), *Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού*, 2013, Νομική Βιβλιοθήκη, I. Κοκκόρης, II. Η εκ του νόμου εξαίρεση των άρθρων 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ και 1 παρ. 3 Ν. 3959/2011, Α. Εξαίρεση σύμφωνα με το Άρθρο 101 (3), σελ. 316-319.
- 17) Δημητρίου Ν. Τζουγανάτου (επιμ.), *Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού*, 2013, Νομική Βιβλιοθήκη, Α. Κομνηνός-Ι. Λιανός, Δεύτερο κεφάλαιο, καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης, I. Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης- Γενικό Μέρος, Β. Τα στοιχεία του κανόνα δικαίου των άρθρων 2 του Ν. 3959/2011 και 102 ΣΛΕΕ, σελ. 455-542.
- 18) <http://lawandtech.eu/sectors/antitrust/>, Antonios Broumas.
- 19) Δημητρίου Ν. Τζουγανάτου (επιμ.), *Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού*, 2013, Νομική Βιβλιοθήκη, Α. Κομνηνός-Ι. Λιανός, Δεύτερο κεφάλαιο, καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης, II. Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης – Ειδικό Μέρος, §14 Καταχρήσεις μη τιμολογιακού χαρακτήρα, σελ. 543-640.
- 20) Kim Talus, “Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law”, *Energy and Environmental Law*

- and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Introduction, I.2. EU Energy Law: Differences in Natural Gas and Electricity, p. 1-6.
- 21) Kim Talus, “Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 1, 1.2. Long-Term Contracts in Natural Gas Markets, p. 10-11.
- 22) Kim Talus, “Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 1, 1.2.1. Long-Term Take or Pay Contracts in Europe, p. 11-15.
- 23) Kim Talus, “Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 3, 3.1. Introduction, p. 72-73.
- 24) Kim Talus, “Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 3, 3.3. Third-Party Access To Gas Pipelines: The General Regulatory Regime, p. 83-85.
- 25) Kim Talus, “Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Introduction, I.3. Key Definitions, p. 6-7.
- 26) Kim Talus, “Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 3, 3.3.1.1. TPA in the Natural Gas Market Directives: From Negotiation to Regulation, p. 89-90.
- 27) Γ. Κουτζούκος-Μ. Ασλάνογλου-Α. Τροκούδη, «Η Εσωτερική Αγορά Ηλεκτρικής Ενέργειας: Από την Πρώτη στην Τρίτη Ενεργειακή Δέσμη και ο Ρόλος του Ρυθμιστή και του Διαχειριστή», *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, Επιμέλεια: Νικόλαος Φαραντούρης, σελ. 54-68.

- 28) Kim Talus, “Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 3, 3.3.2.1. Regulated Tarrifs, p. 92-93.
- 29) Kim Talus, “Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 3, 3.3.2.1.2. Principles of Capacity Allocation Mechanisms and Congestion Management Procedures, p. 93-95.
- 30) Kim Talus, “Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 5, 5.2. Long –Term Natural Gas Transportation Capacity and EU Competition Law, p. 199-201.
- 31) Kim Talus, “Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU Competition Law”, Energy and Environmental Law and Policy Series, Wolters Kluwer Law International, 2011, Chapter 3, 3.5. Long-Term Commodity Contracts and Sector-Specific Regulation, p. 119-120.
- 32) Kim Talus, “Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States”, The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Upstream natural gas contracts, p. 22-23.
- 33) Kim Talus, “Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States”, The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Long-term natural gas contracts and EU competition law: duration and volume, p. 23-27.
- 34) Kim Talus, “Long-term natural gas contracts and antitrust law in the European Union and the United States”, The Journal of World Energy Law & Business Advance Access published August 13, 2011, Journal of World Energy Law and Business, 2011, Downstream natural gas contracts: Duration and Volumes, p. 13-19.

- 35) C&RR, Issue 2/2015, KLC LAW FIRM, EDITORIAL: “The European Commission sent Statement of Objections to Gazprom: The new decade antitrust battle begins”, p.2.
- 36) Alan Riley, “Commission v. Gazprom: The antitrust clash of the decade?”, CEPS, No. 285, 31 October 2012, 4. The Gazprom Case, p. 8.
- 37) Alan Riley, “Commission v. Gazprom: The antitrust clash of the decade?”, CEPS, No. 285, 31 October 2012, 6. Settlement proposals and conclusions, p. 13-15.